

11 oktober 1914

Consulaat te Antwerpen.

Ja, woensdag hebben wij nog de hele dag op het consulaat gewerkt, vertelde ons de heer T. H. de Meester, Nederlands vice-consul te Antwerpen. U begrijpt, dat wij het de laatste tijd zeer druk gehad hebben. Trouwens, de beide dochters en de aanstaande schoonzoon van de consul-generaal, de heer Van den Berg, hebben ons tot het laatste ogenblik trouw geholpen en zijn tot het kritieke moment op hun post gebleven. Na die laatste arbeidsdag heb ik hen tot mijn leedwezen niet weergezien evenmin als de consul-generaal zelf.

Die woensdag dan eindigden wij om 5 uur 's middags, iets vroeger dan wij anders plachten te doen. Maar men moest met de omstandigheden rekening houden: na half zes reed er geen tram meer, straatverlichting ontbrak, schier alle arbeid lag reeds stil. Dit laatste gold ook voor de takken van publieke dienst: slechts met grote moeite slaagden wij erin, nog een telegram naar onze regering te verzenden. Daarin wezen wij er op, dat thans het ogenblik gekomen was, om een schip voor Nederlandse vluchtelingen beschikbaar te houden, en verzochten wij, het consulaat te mogen verlaten. Het antwoord daarop is nimmer ontvangen. Ja, alles is dan ook wel hals over kop gegaan. Weliswaar had onze gezant dinsdagavond Antwerpen verlaten om zich naar Oostende te begeven, (ik zelf bracht hem op de boot), maar van Belgische autoriteiten hadden wij eigenlijk nooit waarschuwingen ontvangen. Totdat ik dan woensdagochtend in de "Métropole" de proclamatie van de gouverneur van Antwerpen las, waarin voor een goed verstaander veel te lezen viel. Toen begrepen wij, dat het ging

spannen, maar wij zijn toch, zoals ik u zegde, de ganse woensdag nog op het consulaat blijven werken.

Die avond hebben ik mij voor het laatst naar dat de Tolstraat begeven, waar ik op kamers woonde, vlakbij het Paleis van Justitie. Toen ik thuiskwam, was mijn hospita reeds verdwenen, maar ze had voor mij en mijn medekostgangers (drie Amerikaanse journalisten) uitstekend gezorgd. Van matrassen, kaarsen en proviand was de kelder ruimschoots voorzien. Maar ik gaf toch maar de voorkeur aan mijn slaapkamer, waar ik echter kort voor middernacht ruw uit mijn eerste dromen werd gerukt door de verschrikkingen van het bombardement.

Natuurlijk, kanongebulder had ik ook in de voorgaande dagen wel gehoord. Maar dan kwam het van ver: thans echter scheen een verraderlijk "ssssss" vlak over je hoofd te sissen. Enfin, ik kleeedde me zo gauw mogelijk aan en wierp een laatste blik op mijn garderobe en koffers, om mij kelderwaarts te begeven.

In de kelder vond ik ook de Amerikaanse journalisten. En nog niet lang zaten wij daar of wij hoorden de granaten op verschillende plaatsen inslaan in de stad. We dachten, dat wij zelf vrij veilig geborgen waren. Onze straat lag nogal beschut. Maar jawel, eensklaps sloeg een granaat in het dak van ons huis. Benauwder oogenblik heb ik nooit beleefd. Gelukkig werd die ruwe, ongenode gast, die zich een weg baande door een mijner pas verlaten kamers, door het keldergewelf in zijn vaart gestuit. Maar zou, zo vroegen wij ons vol schrik af, niet weldra het ganse huis boven ons hoofd afbranden?

En toch, zestien uren lang zijn wij in die kelder gebleven, in het nachtelijk duister, waarvan de indruk mij zozeer is bijgebleven, dat

ik me nog steeds verbeeld, dat wij hem voor de ochtendschemering verlaten hebben. Een paar keer ging een der Engelsen naar boven: de eerste keer keerde hij in vrij optimistische stemming terug, de tweede maal echter riep hij ons toe: "Vlucht, het brandt overal." Ook de statige Leie stond op dat ogenblik in lichterlaaie, althans dat gedeelte, waar wij het huis van burgemeester De Vos vermoedden.

Als hazen zijn wij toen naar de kade gelopen, waar wij in het Queens Hotel tal van lotgenoten in de hall verzameld vonden, een zeer internationaal gezelschap. Men was het er over eens, dat het onmogelijk was, in Antwerpen te blijven. Zelfs als de Duitsers het binnen het uur innemen blijft het er onveilig, verzekerde een Engelse journalist: mijn landgenoten zullen niet rusten voordat zij de stad heroverd hebben, moet het zijn na de bloedigste straatgevechten.

Die donderdagmiddag is de heer De Meester toch nog even naar het gebouw van het consulaat gegaan, dat hij nog in ongeschonden staat aantrof. Natuurlijk trof hij in de bovenverdieping, waar het Nederlands consulaat gevestigd is, (Oever 17) geen levend wezen aan. De Belgen van het kantoor beneden waren echter in de kelder samengekropen. De heer De Meester liet een briefje achter voor de consul-generaal, waarin hij mededeelde, dat zijn woning in brand was geschoten. Of dit epistel de heer Van den Bergh in handen is gekomen is natuurlijk zeer twijfelachtig. Deze woonde zelf meer zuidwaarts en het was onmogelijk hem zonder levensgevaar te bereiken.

Donderdagnacht bracht onze viceconsul in de kelder van het Queens Hotel door, met het voornemen, bij het kriecken van de ochtend op de kade zich een plaats op een schip te verzekeren. Maar geen der vaartuigen, die daar lagen (er was onder andere een

Rode Kruisschip) kon hem opnemen. Dus besloot hij, met zijn fiets (die hij nog na zijn laatste bezoek aan het consulaat had kunnen meenemen) over Merksem naar Essen te rijden. Maar de brug bleek reeds gesprongen te zijn en de tocht gans niet ongevaarlijk. Waarheen dan?

Ja, waarheen dan? Zijn woning stond in brand, de consul-generaal was niet te bereiken, de hotelier van Queen's Hotel was reeds gevlucht. Dan maar terug naar de kade. En ditmaal zag hij daar de Nederlandse vlag wapperen boven een schip, dat ook hem liefderijk opnam. Het was "De Telegraaf", tijdelijk gehuurd door het Belgische gouvernement, een boot, die voortdurend op en neer ging van en naar Hansweert.

Bij het afvaren een nieuwe sensatie. Plof, daar ging de pontonbrug de lucht in. Tegelijk lieten de Belgen verscheidene rijnen zinken. Men voelde, dat het op het einde liep.

Intussen, "De Telegraaf" kwam zonder onheilen in Hansweert aan, vanwaar de heer De Meester met een vluchtelingentrein te Roosendaal aankwam. Met de gewone trein van vier uur terug te keren bleek onmogelijk: dus begaf hij zich opnieuw te midden der vluchtelingen om althans nog vóór de nacht met een vluchtelingentrein te Rotterdam te kunnen aankomen. Ook hem trof het, hoe goed in Roosendaal alles geregeld was. En de Belgen rondom hem waren vol lof over de gulle gastvrijheid hunner Noorderburen.

De val van Antwerpen.

Breda, 10 oktober. Reeds donderdagavond verlieten de Belgen Antwerpen. Hun aftocht werd gedekt door het 7^e linieregiment, dat de schipbrug opblies. Toen de Engelsen vrijdagmorgen aftrokken,

hield de beschieting om 10 uur op. De burgemeester begaf zich als onderhandelaar naar de Duitsers, die eveneens een onderhandelaar zonden.

De Duitsers trokken om 12 uur Antwerpen binnen. De voorwaarden waren, dat de burgerwacht niet gevangen genomen en niet ontwapend zou worden en geen lieden van 18 tot 30 jaar gevangen werden genomen. Men mompelt, dat de stad een half miljard oorlogsschatting zou moeten opbrengen. Baron von der Schuetz is tot gouverneur benoemd.

Geen der forten is verdedigd, de meeste zijn platgeschoten nadat zij verlaten waren. De Duitsers voerden geen bestormingen uit.

In de nacht van vrijdag op zaterdag bliezen de Belgen achtereenvolgens de forten Ertbrand, Brasschaat en Berendrecht en om 7 uur 's morgens Stabroek (alle bij de Nederlandse grens) op.

Reeds bijna 2000 man zijn geïnterneerd, nog 2000 man zijn door officieren westwaarts gevoerd. Hiertegen werden zaterdagavond sterke Duitse colonnes afgezonden, waarop weer vele Belgen over de grenzen gingen.

Baron von der Schuetz heeft bekend gemaakt, dat de burgers rustig terug kunnen keren. Een gedeelte geeft daaraan gehoor, maar anderen vluchten nog, zodat de weg van Antwerpen naar Kapellen en Putte zwart is van vluchtende en terugkomende mensen, die elkaar kruisen.

De onderhandelaar der Duitsers, die de forten kwam opeisen, kwam te laat, daar de forten reeds opgeblazen waren. Het fort Merksem is door de Duitsers stukgeschoten en verlaten door de Belgen.

De verwoesting van Antwerpen is behalve bij het Zuiderstation onbeduidend. De huizen in de Schoonstraat staan in brand. Duitse soldaten helpen bij het blussen.

Een bom heeft de Lievevrouwekerk beschadigd. In Bed- en Kamstraat zijn huizen stukgeschoten, maar de verwoesting is overdreven. Het paleis des konings op de Meirplaats en het Centraal Station zijn onbeschadigd. Het hoofdkwartier der Duitsers is met medewerking van de gemeenteraad in het Stadhuis gevestigd.

Roosendaal, 10 oktober. Uit de portieren van een trein met 1000 geïnterneerde Belgische, Franse en Engelse soldaten uit de forten om Antwerpen vertellen zij, dat de bezetting al de nog ongeschonden forten heeft opgeblazen. De Duitse troepen omsingelen de hele stad en achtervolgen het leger over de Schelde in de richting van Oostende.

Roosendaal, 10 oktober. Vanmiddag ben ik naar Essen over de Belgische grens gegaan met een lange trein waarin misschien tien mensen zaten. En enkelen hunner, op twee na Belgen, die daar wel heen moesten, aarzelden lang eer zij instapten en met angstige ogen vroegen zij of het dan toch niet waar was dat de Duitsers er reeds waren. Die vrees voor de Duits zit al deze stumpers nog in het hoofd. Van verschillende Nederlandse officieren, die in hun kakigrijze uniform per fiets de lijdensweg naar Putte waren geweest, waar nog altijd die gruwzame stoet traag doortrekt, vernam ik dat hun verschijnen een ware paniek verwekte, wanneer de mensen hen voor Duitsers aanzagen en dat kinderen meteen neerknielden en de handjes opstaken.

Op het laatst heeft die vrees blijkbaar hier en daar onder de van uitputting zenuwslap geworden Belgische troepen in de versterkte stellingen van Antwerpen epidemisch gewoed. De vreselijk verarmde kerels met hun ongeschoren, ongewassen, mager geworden bruine gezichten, met hun verschooierde uniformen, soms voor meer dan de helft uit burgerkleren bestaande, ze vertellen u om strijd hoe ze ook niet beschoten forten hebben verlaten, bijvoorbeeld op de verschijning van een Taube, en achter zich opgeblazen. Dan konden ze geen verband meer krijgen met de Belgische en Engelse troepen aan gene zijde van de Schelde en kwamen zij over onze grens gelopen bij duizenden. Als die wagens vol geïnterneerden dan gelaafd en gevoed worden aan het station door onze soldaten, als zij aanvliegen op de hun geboden sigaretten en sigaren, roepen ze in koor: Vive la Hollande, leve Holland! En de Fransen en Engelsen waaronder ook marinematrozen waren, stemmen in met de roep, door eindelijk weer een glimlach op hun gezichten te brengen.

Maar laat ik u van Essen vertellen. Tot mijn grote verwondering vond ik er het de laatste dagen zo door de duizenden vluchtelingen bestookte station vereenzaamd. De vermoeide, waarnemende chef en zijn adjudant liepen er troosteloos rond, omdat ze geen orde meer hadden onder de talrijke, daarheen gevluchte ambtenaren en beambten van de Belgische Staatsspoor, voor zover tenminste alle rangen, van ingenieurs en stationschefs tot stokers toe, niet reeds een goed heenkomen hadden gevonden over onze grenzen. De augiasstallen der wachtkamers, vestibules en perrons waren letterlijk uitgемest met grote bezems. De hopen vuil, die de eindeloze treinen vluchtelingen hier dag en nacht hadden achtergelaten, in brand gestoken. Een 500 man lager personeel kamperen er met de hele familie en aangetrouwde families van 30 stuks mensen in de loodsen, in kantoren en in een menigte

goederenwagens, waar hun naam in krijt op staat, samen een 3000 mensen. Ik trof juist, dat er in zo een grote loods bureel werd gehouden door een van hun voormannen, die bons uitreikte voor broden, voor iedere twee personen één brood. Daar de stationskassen uitgeput zijn en van de 100.000 reizigers niemand een kaartje betaald heeft, ontvangen zij ook geen loon. De regering en de bureaus zijn immers te Oostende, waarmee alle verbinding is afgebroken. Het personeel weigert nu verder in de richting Antwerpen te rijden, al is er hier materiaal in overvloed, uit vrees voor de Duitsers, die trouwens Turnhout en Kapellen zouden bezet hebben. Daar waren vanmorgen eerst zes uhlanen als verkenners in auto's gekomen door troepen gevolgd. Officieren hadden bezit genomen van het raadhuis, en er de Duitse vlag uitgehangen, zoals die nu ook in tal van officiële gebouwen in Antwerpen moet wapperen. Een beweging van Duitse troepen in de richting van onze Brabantse grens, wordt hier algemeen bevestigd. Zo zouden er ook zijn in Hamont en Neerpelt.

Alle muren van het station Essen, alle aanplakborden en palen staan vol mededelingen in krijt van doorgereide mensen, die hun familieleden, kinderen en ouders zoeken. In verschillende vormen is er ook opgeschreven wat ik op één plaats aldus vond gepubliceerd: "Roosendaal, laat weten dat daar brood gratis in overvloed is. Vluchtelingen worden dus verzocht, hetzij te voet (ongeveer vijf kwartier), hetzij per trein, zich aldaar heen te begeven, waar ze ten enenmale in zekerheid zijn. Ondertekend: M. Moreau, Adjoint Etat Major Belge." Onder de talrijke krijtopschriften zag ik er een: luitenant L. moet hier blijven. Hut van de baanrechter".

Dezelfde gendarmen, die mij een vorige dag hadden gearresteerd liepen nu schuchter rond in hun burgerpakjes en zagen telkens uit

door het hek of de Duitsers al kwamen. Ook de nog overgebleven mannen, die tot het Belgische leger behoorden, hadden een civieltje aangeschoten.

Maar de jeugdige stationschef wist geen raad meer met al dat spoorwegvolkje, dat dienst weigerde en zich ten dele ook wonderlijke oorlogsmanieren had aangewend. Van de zeven wagons meel, vooral gekomen uit Antwerpen voor de duizenden arme vluchtelingen in de quarantainestallen, was nu niets meer over, omdat de kolonie hier op het emplacement alles leeggehaald had en aan vrienden en kennissen uitgedeeld, waarbij heel wat was gemorst. Enkele hunner waren op losse machines naar het verlaten Antwerpen gevlogen, waar nu uiteraard veel wordt geplunderd en in de entrepots hadden ze allerlei goede zaken buitgemaakt. Ik verneem dat van een trouw gebleven, doch jeugdige hoofdambtenaar der Belgische Staatsspoor, die met een troepje beambten op een locomotief naar de stad was gespoord om leeftocht te halen voor de arme vluchtelingen; Antwerpen immers had zich voor het beleg duchtig geproviandeerd, en er ligt dan ook een geweldige hoeveelheid levensmiddelen. Maar het troepje kerels had de verzoeking niet kunnen weerstaan. Samen hadden zij in het entrepot een vat wijn van 140 l leeg gedronken, toen hadden zij twee vaten op de machine geladen en de ingenieur had niets van hen gedaan kunnen krijgen. Ook kwam er hier vanmorgen in een trein uit Essen een bagagewagen mee; een paar Belgische machinisten en stokers vertelden, dat die vol lag met allerlei, dat zij uit de Antwerpse loodsen hadden gehaald: wijn, champagne, havanasigaren, rijst, weet ik wat. Ze waren van plan door te gaan naar Amsterdam en verzochten de Nederlandse spoorwegautoriteiten om hun die wagen daarheen na te willen zenden. De wagen is hier aangehouden. Dit zijn enkele staaltjes,

door zwakke broeders gepleegd, waarop ge nu natuurlijk vooral het hele korps niet moet aanzien.

Maar om aan deze anarchie in einde te maken, zal getracht worden een extra trein van onze staatsspoor gevormd te krijgen om al deze mensen met hun families liever direct naar Vlissingen te brengen, vanwaar ze naar Oostende kunnen gaan om zich te melden voor hun loon en vooral om weer aan het werk te gaan in eigen land, waar hun hulp nu zeker zeer nodig is. De 6000 kilo bloem, waarover hun groep nu op het emplacement te Essen beschikt, zal zo lang nog wel strekken. In een nieuw huis, tegenover het station, had een bakker een oven geïmproviseerd, waar hij nu met veler hulp dag en nacht bezig is met bakken.

En wat de bevolking van Essen zelf betreft, die is door de paniek van gisterennacht zeer getekend. Daarmee zijn ook de vluchtelingen uit de quarantainestallen op een 500 na mee gaan lopen over onze grens. En omdat er toch immers geen treinen meer uit de richting Antwerpen rijden, is de weg hierheen weer gestaag onvervuld van de dichte drommen en de eindeloze stoet gerij die hier binnen blijft trekken. Zodra er nood komt onder de achtergebleven burgers van Essen, en Antwerpen kan niet helpen, zou de chef er in overleg met de burgemeester bericht van zenden.

Uit Essen naar hier schijnt de gewone treinenloop sedert vanmiddag voldoende om de mensen, die zich aan het station melden, te vervoeren. En toen ik op de Belgische locomotief klom, waar nu maar enkele bagagewagens met vluchtelingen waren aangehangen, om ons land weer te bereiken, keken verscheidene mannekens ons na alsof ze er maar liever het bijltje bij neer zouden leggen en meegaan vóór aanstonds de Duitsers komen. De gendarmen in burger riepen mij een allerhartelijkst tot weerzien op

Hollands grondgebied toe. Inmiddels had ik hier tussen drie en vijf uur nog herhaaldelijk kanonschoten gehoord.

Berlijn, 10 oktober. Aan de gevechten bij de forten van Antwerpen heeft ook de 1^e marinedivisie onder admiraal von Schröder deelgenomen, welke bestond uit twee regimenten zeesoldaten, een regiment matrozen en een regiment marineartillerie.

Wenen, 10 oktober. De bladen stellen in het licht, dat Antwerpen zijn lot aan Engeland te danken heeft. Zij veroordelen het optreden van Churchill.

Het Fremdenblatt schrijft: De ramp van Antwerpen zal in de geschiedenis van Engeland steeds een monument van schande blijven, een waarschuwend voorbeeld voor de volken, die op Engeland hopen en vertrouwen.

De Neue Freie Presse zegt: Met de val van Antwerpen heeft Duitsland een voorbeeld gesteld, opdat eenieder kan zien, hoe Engeland en Frankrijk de vrienden, die zich aan hen toevertrouwen, in het verderf lokken.

Het Neue Wiener Journal zegt: België valt als eerste offer van Grey, de executeur-testamentair van Edward VII van Engeland. Misschien zal het de machthebbers in Frankrijk en Rusland nog duidelijk worden, dat zij niets anders zijn dan offers van de snode Engelse politiek.

De val van Antwerpen.

De militaire medewerker van de Nieuwe Courant meldt:

“Eerder zelfs, dan ik in mijn laatste beschouwingen duidelijk te kennen gaf, is de fameuze Scheldevesting gevallen. Meer dan 100

km in omtrek, dat was intussen geen voordeel, omringd door een groot aantal van de meest moderne forten, van een enorme bewapening voorzien en last but not least met een sterk veldleger en talrijke vestingtroepen bezet, is een gordelvesting van Europese vermaardheid, nog geen anderhalve week na het begin van de aanval gevallen.”

De schrijver vindt dit zeer verrassend en van verrijkende betekenis, en acht het nodig een polemiekje te openen over het zinnetje waarin wij spraken van de “de ondergeschikte waarde van vestingen, waartegen zwaar geschut in actie kan worden gebracht, t e n z i j m e n a a n n e e m t, hetgeen van deskundige zijde is verzekerd, dat Antwerpen’s forten lang zo s t e r k n i e t w a r e n, a l s w e r d v o o r g e g e v e n .”

De schrijver schijnt de door ons (thans) gespatieerde woorden echter over het hoofd te hebben gezien. Natuurlijk ook, waar hij meent met een fameuze vesting te doen te hebben gehad: “een groot aantal van de meest moderne forten, van een enorme bewapening voorzien”.

Wellicht, echter, zal de schrijver in de toekomst dit oordeel willen herzien, en dan iets voor onze zonder reserve geschreven zinsneden gaan voelen. Verder behoeven wij voorslopig in deze aangelegenheid niet te treden.

De Belgische oorlogscorrespondent van de Tijd, die het beleg en de val van Antwerpen heeft bijgewoond, seinde daarover gisteren uit Sas van Gent.

Zodra het tegenhouden van de Duitse invasie bij de Nete niet slaagde, en de eerste forten van de buitenlinie gevallen waren, werd het duidelijk, dat tegen de overmacht, de onwrikbare wil en

het werkelijk superieure en onweerstaanbare zware geschut van de indringers, de benarde veste niet te houden zou wezen. Nog vóór het bekende manifest van de gouverneur verscheen, waren door de Belgische regering in overleg met de Engelse en de generale staven maatregelen genomen, om het Belgische veldleger zoveel mogelijk ongerept terug te doen trekken. Terecht hebben de Engelsen begrepen (ik mag overigens zeggen zonder een geheim te schenden, dat het hun ook door de Belgische regering te verstaan werd gegeven) dat niet de gehele jongelingschap van België, waaruit later de toekomst van het land moet ontstaan, prijs mocht gegeven worden aan een vernietiging, die door de sterke insluitingsgordel de Duitsers onafwendbaar scheen. Reeds te veel offers heeft België betaald om de gemeenschappelijke zaak te dienen, en noch Frankrijk, noch Engeland verlangen, dat ons kleine volk zich zou laten uitmoorden en dat het zou doodbloeden.

Nog vóór de eerste troepenverplaatsingen begonnen - Duitsland kan de Belgische troepen eerstdaags elders in het vuur verwachten - hadden officieren en manschappen van de genie zich aan boord begeven der voornaamste schepen van de Duitse handelsvloot, welke bij het uitbreken der vijandelikheden in de haven lagen en prijs werden verklaard.

Ze werden afgezonderd en de machinekamers totaal onbruikbaar gemaakt door dynamietontploffingen. Talrijke Duitse ladingen werden ontruimd. In de stad zelf waren tijdig de schilderijen en kunstwerken beveiligd, de staatsarchieven naar Oostende overgebracht enzovoort.

Eerst tijdens het bombardement werden de petroleumtanks, waarvan men getracht had enkele te ledigen, in brand geschoten,

terwijl verschillende lichters en voorraden in de Schelde zijn vernietigd en de sluizen opgeblazen.

Terwijl dit geschiedde en de stad zo goed als geheel werd ontruimd, hadden bij de Nete nog uit- en aanvallen plaats, welke de Belgen veroorloofden, nog enkele uren de toestand te beheersen, dank zij de steun der nog overgebleven forten van de buitenlinie. Duchtig handhaafden zich die van Oude God, Mortsel, Hoboken, Wilrijk en Edegem. Maar de aangekomen versterkingen veroorloofden de opdringende Duitsers hun stellingen vooruit te schuiven, en hun zwaar geschut wist ook de nog standhoudende bezetting der buitenforten tot machteloosheid te dwingen. Uitgeput, verkleumd, de hoofden verbonden met zwachtels en de kleren besmeurd met modder, zag men hen samen bij troepjes op de binnenste verdedigingslinie terugtrekken. Twee commandanten lieten hun onverdedigbaar geworden versterkingen in de lucht vliegen en vernagelden de onvervoerbare kanonnen; van een ander werden de munitiekamers in brand geschoten; enkele handhaafden zich nog, geheel geïsoleerd, bolwerken van dapperheid, maar, tenzij er nog een spoedig ontzet kon georganiseerd worden, ook van hopeloze tegenstand.

Ik spaar u de beschrijving van heroïsche episodes, en van de helse gevechten, die tussen de buiten- en binnenlinie geleverd zijn tussen de Engelse hulptroepen (die lang niet zo talrijk geweest zijn als men gemeend heeft), geholpen door het Belgische fortenlegertje en de felle Duitse aanvallers, die, ik moet het erkennen, met doodsverachting vochten. Ondanks het zware scheepsgeschut, door de Engelsen aangevoerd, slaagden de Duitsers er spoediger in, dan men verwachtte, ook de binnengordel met een bres te forceren. Al hebben krijgslisten, ontploffende mijnen en wolfskuilen bij de buiten- en binnenforten duizenden manschappen gekost,

generaal von Beseler had blijkbaar bevel, om, ter beveiliging van het Duitse leger in Noord-Frankrijk, de vesting Antwerpen te nemen ten koste van welke bloedprijs ook.

In de stad zelf zijn de nachten van gisteren en eergisteren het verschrikkelijkste geweest, wat ik in deze oorlog nog heb bijgewoond. De beschieting van Luik betekende er maar een schijn en schaduw bij. Het is helemaal geen tijd, om kritiek te oefenen op overheden, die met de beste gevoelens bezielde waren en aan wiens vastberadenheid niet mag getwijfeld worden, maar het was niet verstandig om, onder het kranige voornemen, dat de stad tot de laatste steen zou verdedigd worden, te bevelen dat de blijvers zand en water moesten gereed houden enzovoort, waardoor panieken en onverstandige uittochten veroorzaakt werden, dewelke bij beter beleid voorkomen hadden kunnen worden. Dat de bevolking zo spoedig mogelijk terugkere is in elk geval een wens, waarvan de vervulling nog veel ellende kan voorkomen.

Het zware en meedogenloze bombardement heeft de stad niet zo geruïneerd, dat zij voor meer dan een honderdste gedeelte onbewoonbaar zou zijn. Dit zonder overdrijving.

Zwaar en meedogenloos is het echter geweest, en vooral de jongste nachten veroorzaakte het een furie van wanhoop onder de bevolking. Het ergst zijn getroffen Borgerhout, Berchem, de Antwerpse staties, het Justitiepaleis, een paar kerken en kloosters, enkele sinjorenpaleizen en havenwerken.

In de ergste nood begonnen de gevangenen hun celdeuren te rammeien, daar enkele bommen het dak hadden doorboord. Ze huilden als krankzinnigen, en op last van de procureur van het gerechtshof heeft toen de cipier de gevangenen in vrijheid gesteld,

die briesend door de straat vloten, alsof duivels hen op de hielen zaten. Enkelen maakten van de verwarring gebruik om kleine plunderingen en diefstallen te ondernemen, die echter gewapenderhand werden onderdrukt. Ik moet hierbij opmerken dat de erge gevangenen reeds eerder naar een veilige bewakingsplaats waren overgebracht.

Gisterenmorgen zond de Duitse bevelhebber een vierde onderhandelaar, om de overgave te eisen. Toen zij geweigerd werd, maakten de Duitsers onder een laatste regen van granaten alles gereed voor de bestorming van de laatst gehandhaafde stellingen. De overgebleven manschappen der bezetting en hulptroepen waren echter stilletjes aan teruggetrokken. Ook de gemakkelijker vervoerbare kanonnen werden stadwaarts gehaald in de richting van Boom. De laatste Engelse verdedigers trokken over de noodbrug bij het Hoofd van Vlaanderen, die zij achter zich met dynamiet opbliezen. Toen de Duitsers tot een stormloop waren overgegaan, vonden zij de verdedigingslinie verlaten. Troepen cavalerie drongen het eerst de stad binnen en bezetten het stadhuis, het postkantoor, de tijdelijk gebruikte gouvernementsgebouwen, officiële gebouwen, de Groenplaats, de Keizerlei en de havenwerken. Onmiddellijk trachtten zij een noodbrug te slaan over de Schelde, en men kan verwachten, dat zij spoedig de teruggetrokken troepen der bondgenoten op de hielen zitten. Gisteravond is het Duitse bestuur over de stad ingesteld

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg).

Nog een andere, schijnbaar ernstige reden zette ons er toe, te geloven, dat Antwerpen voortaan het beleg niet te vrezen had. De oorlog was twee maanden reeds aan de gang; Luik was reeds anderhalve maand gevallen en Brussel een volle maand bezet. Ook

Namen was al gauw in de handen der Duitsers gevallen. Dezen hadden de ganse Belgische legermacht naar Antwerpen laten terugtrekken, ze nauwelijks bij haar achteruittocht bestookt, en, sedert, opvallen dat deel van België bezettend dat hun als weg naar Frankrijk diende, onze "réduit" buiten hun bedoelingen gelaten. Wel hoorden we, enige dagen na de, eerst onverstane, oorlogsverklaring van Oostenrijk aan België, van de tegenwoordigheid van Oostenrijkse manschappen in Brussel en bezuiden Mechelen. Maar van zwenkingen van die troepen hoorden wij in lange dagen niets meer. Ook kwam het bericht, dat het vijandelijke zware geschut te Brussel, door Oostenrijkse troepen aangebracht, nu naar het noorden werd gevoerd, maar dan ook was de uitleg bij de hand, dat het ongetwijfeld kleiner geworden getal soldaten, het garnizoen van Brussel thans uitmakend, de vijand verplichtte rond de stad, en inzonderheid benoorden deze, een heel sterke verschansing op te werpen, forten, zou ik zeggen, op te bouwen, om een mogelijke aanval der Belgen, van Antwerpen uit het offensief hervattend, af te kunnen slaan.

En inderdaad, we hadden alle redenen om te geloven, dat zij het Belgische leger vreesden en er voor op hun hoede stonden. Om over onze prachtige overwinning bij Halen te zwijgen, waar de Duitsers circa 4000 man buiten gevecht gesteld, achterlieten, terwijl onze verliezen slechts 1000 doden en gewonden bedroegen. Dat men de uitval gedenke, welke de Belgen rond 10 september uit Antwerpen deden. De vijand werd toen tot in de straten van de voorsteden van Brussel gedreven. Onze troepen bereikten de hoogten van Helmet (op een paar 100 m van het station van Schaarbeek) en van Sint-Agatha-Berchem (vlak bij Laken). Een vriend, die te Brussel woont, zegde me, dat het geknal der geweren duidelijk binnen zijn huis te horen was, en waande dat een straatgevecht tussen Belgische en Pruisische soldaten ontstaan

was. Uit zijn dakvenster zag hij de rook der Belgische en Duitse batterijen, tegen elkaar opgesteld, bij ieder vuur opstijgen. Maar Brussel bleef toch aan de vijand over.

Ook officieren, naarmate onze arbeid vorderde, waren vol vertrouwen. De fortten waren in staat iedere aanval te weerstaan. De Duitsers bleef één enkel middel over om de stad meester te worden, ze door hongersnood tot overgave te dwingen. Maar hoe groot was de voorraad niet, en, trouwens, lag het niet klaar voor ogen, dat zulks ook in hun bedoelingen niet lag? Immers er loopt een spoor tussen Antwerpen en de kust over Sint-Niklaas, Lokeren en Gent, en een ander, nog veel veiliger, tegen de Hollandse grens aan, over Zelzate en Eeklo. Geen enkele ernstige poging werd door de vijand aangewend om het verkeer op één van die sporen te verhinderen. Meer nog, nadat hij te Dendermonde over de Schelde was getrokken, zetten Duitse verkenners tot Lokeren voort, waar een spoorbrug over de Durme ligt, en deze brug, waar, op dit ogenblik, niet eens een Belgische schildwacht stond, daar onze troepen die stad hadden ontruimd, werd niet opgeblazen. En dagelijks werd het spoor gebruikt tot het vervoeren van troepen, geschut, ammunitie en allerlei voorraad. Dat wisten de Duitsers toch ook, en, zo dachten wij, bij het voorbijsnellen van de trein, die door het Land van Waas rijdt: daar wordt het teken der veiligheid weer en herhaaldelijk aan de hele streek gegeven, en we keken als naar de openbaring van een kostelijk en steeds hernieuwd geheim. Ik zelf had een bijzondere kans opgelopen: ik had een tijd lang, in augustus, logies bij een terreinwachter, die mij getrouw op de hoogte hield van het treinverkeer in het steeds kleiner wordende België. Het was te Zwijndrecht, en wel in de Statiestraat, en ik voel iets, dat mij noopt dit adres uit te spreken: het was het laatste waar ik briefwisseling mocht ontvangen uit Brussel, van hen die er woonden en gebleven zijn. Ik hecht aan dit adres.

Zo leefden wij voort, over onze sterkte trots, tot einde september. En het is gebleken ook, dat de werken, zoals wij ze op het zwakke punt hebben uitgevoerd, beter in staat waren een aanval af te slaan, dan de linie der forten uit staal en beton opgebouwd. Het hiaat dat we gesloten hadden, de vijand trachtte niet eens er door te breken! Ik denk ernstig, dat het nu voorgoed uit is met het opbouwen van forten in tijd van vrede. Een fort, dat een veilige schuilplaats voor kanonnen en artilleristen diende te zijn, wordt voortaan een bij voorbaat aangeduid doel voor het vijandelijk vuur. Op het ogenblik nu, dat het fort wordt gebouwd, wordt de muurdikte der wallen of de staal- en betondikte der koepels naar de gekende gegevens vastgesteld, en in verband met de vuurkracht der gekende vuurmonden. De verdediger geeft zijn wapens dus te kennen, verplicht zich onder gemakkelijk te onderzoeken omstandigheden de strijd te voeren, kan inzonderheid de gekozen stelling onmogelijk verbergen, terwijl de aanvaller misschien met onvoorzien geschut zal opdagen, zijn batterijen op ongedekte stellingen kan opwerpen, en zo, buiten bereik misschien der fortkanonnen, deze stilaan tot zwijgen zal brengen. Generaal Brialmont heeft de houwitser van 42 cm niet voorzien, en voortaan is de uitslag van alle verdere berekening, dit eenmaal gesteld, van onwaarde gebleken. Waar bommen, met die houwitser geschoten op het veld, in de grond kwamen te vallen, heb ik ze een trechter zien uithollen, tien à twaalf meter diep. Wat wordt dan het lot der forten, waarvan de ligging op iedere kaart toch te lezen staat en wat België aangaat, sedert jaren door de Duitsers onderzocht was geweest? Het zware geschut van de vijand werd op stellingen opgesteld, die vóór de oorlog ongetwijfeld reeds waren uitgekozen geweest, waarvan de hoogte dus goed bekend was en de afstand op welke zij zich bevonden van dit of dat fort. Men heeft boven de funderingen van villa's, door daar gevestigde Duitsers in de nabijheid van Mechelen gebouwd,

platen ontdekt, die bestemd waren, naar hun sterkte en grootte, om de 42 cm houwitsers te dragen. Het huis werd dus door de vijand gesloopt, en de betonnering, die weken zou gevorderd hebben, werd door een arbeid van enkele uren vervangen.

Maar we zijn nu dus einde september, en ik vertel u wat oktober ons mee moest brengen.

De oorlogstoestand.

Het zal nog enige dagen duren, voor de gevolgen van de inneming van Antwerpen door de Duitsers zich zullen openbaren, voordat, met andere woorden, de Duitsers de strijdkrachten die ze te Antwerpen hebben gebruikt, tegen de verbonden legers in het veld kunnen sturen. De veronderstelling ligt voor de hand, dat zulks geleidelijk in zijn werk zal gaan. Een Duitse strijdmacht trekt naar het westen, in de richting van Gent en Oostende, de Engelsen en Belgen achterna. Deze strijdmacht zal waarschijnlijk langzamerhand worden versterkt, en slaagt zij er in Oostende te bezetten, dan ligt het, naar men kan aannemen, in de bedoeling der Duitsers zuidwaarts te trekken en zich van het bezit van de hele Belgische kust te verzekeren. In het verschiep vertoont zich dan de mogelijkheid voor een strijd om Duinkerken.

Een blik op de kaart leert dat, als deze beweging mocht slagen, de positie van de Duitsers in Noord-Frankrijk (waar bij Rijsel en Atrecht nog steeds hevig gevochten wordt) aanmerkelijk beter is vergeleken bij de toestand van een aantal dagen geleden, toen uit Antwerpen nog de verbindingslijnen beoosten Brussel werden bedreigd en gans noordwestelijk België met de kust in het bezit van de bondgenoten was. Of deze verbetering van positie tot een

definitief succes zal leiden, is natuurlijk een andere kwestie, die de tijd zal moeten uitmaken.

Intussen is ook uit de berichten van Engelse zijde duidelijk geworden, dat de laatste 24 uren, dat Antwerpen is verdedigd, de noodlottige uren van het bombardement van de stad en de uittocht van de bevolking, hebben moeten dienen om de uittocht van het gros van het bezettingsleger naar het Westen te dekken.

Inderdaad is dit vrijwel gelukt, al hebben een paar duizend Engelsen zich in Zeeuws-Vlaanderen moeten laten interneren, aan wie de verdere terugtocht door het oprukken van de Duitsers in de richting van de Nederlandse grens was afgesneden.

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg).

Op 28 september hervatten de Duitsers het offensief tegen Antwerpen, met de beschieting der eerste linieforten, in het zuiden der stelling gelegen: Liezele, Breendonk, Heindonk, Walem, Sint Katelijne Waver, Koningshooikt en Lier. Deze forten staan allen bezuiden de Rupel en de Nete. In de streek van Sint-Niklaas was het gestadige afschieten der kanonnen klaar te horen, en bij de stillere avond zag men, in de richting van die verre donder, over de zware wouden in het zuiden, een sterrenregen neerkomen bij het ontploffen der granaatkartetsen. We konden er echter nog geen geloof aan hechten dat het om het bezit van Antwerpen te doen was. De kranten brachten dagelijks het geruststellende bericht mee, dat de forten iedere aanval van de vijand hadden afgeslagen, en we waren eerder te moede om het betoog aan te nemen van hen, die beweerden dat de Duitsers, die in Frankrijk nu stilaan terugdeinsden, vrees voelden ontstaan voor het verbreken der verbinding met het vaderland van hun in Frankrijk zwenkende

legermacht. Een uitval der Belgische troepen van Antwerpen uit op hun voorbijtrekkende, afgematte troepen konden zij duchten en, nu zelf aanvallend optreden, onze verschansingen bestoken, om onze aandacht aan de andere kant op te eisen en het gevaar van dergelijke uitval te voorkomen.

Zo werd het 30 september en 1 oktober.

Die dag herinner ik me steeds. Onze werken die in de westelijke wijk van de Antwerpse stelling weldra een einde moesten krijgen, werden met kalmte voortgezet, toen het bericht plotseling toekwam dat wij naar Waarloos onmiddellijk te vertrekken hadden. Dit dorp, waar we inkwartiering zouden vinden, ligt op gelijke afstand tussen het Walemse fort en de tweede linie, welke de oudere forten uitmaken. Wij waren onmiddellijk klaar: onze soldaten waren opgeruimd en blij. Het scheen hun of al het vorige werk nu van onwaarde was geworden en dat de arbeid die ze nu rechtover de vijand gingen aanvatten, eerst een nuttige werkelijkheid zou worden. Maar een toeval had gewild, dat ik bij mocht wonen, op welke wijze het onze manschappen bevolen werd zich onmiddellijk tot het vertrekken uit te rusten. Immers, orders worden gewoonlijk schriftelijk overgemaakt, maar nu niet meer. Een officier van de staf reed de plaatsen van inkwartiering zelf rond om iedereen in alle haast te verwittigen. En deze inbreuk op de heilige routine, voor hen die stilaan hebben geleerd ze als een onontkomelijke stalen godheid te ontzien, deze schending van de regel was ons een verwittiging, klaarder dan het bevel om te vertrekken zelf, dat er aan gene oever der Schelde iets ongewoons, is gevaarlijks aan de gang was.

We trokken over Antwerpen. Ik zelf bereed een motor en vond zo gelegenheid mij een ogenblik op te houden. Het was een klare,

heldere, zonnige, blauwe dag, maar de stad, eens zo vrolijk, was nu reeds een grijze stervende stad. Wel vermoedde de bevolking dat het einde zo vlak bij was en dat de kanonnen die ze thans hoorden knallen - de kanonnen onzer forten en veldbatterijen in de tussenruimten opgesteld - alle dagen een engere kring rond onze réduit zouden verdedigen, weldra toelatend dat de vijandelijke vuurmonden over het Belgische brons heen hun dodelijk schroot op de burgerhuizen uit zouden spuwen.

Ik reed dus Antwerpen door. Zal ik u vertellen van het huisgezin waar ik aanlandde, en vader en moeder vol vrees over het lot van hun enig kind vond, een dochtertje van acht jaar, dat een paar uur geleden uit het huis was gelopen, men wist noch met wie, noch waar. Het was plotseling voor die mensen, te midden der ongerustheid door de oorlog gewekt, een erg lijden geworden, iets dat van de grote vrees voor de onbekende wreedheden niet gescheiden was, iets dat hun gesprek ermee verwarde, een tweede vorm van een enkele straf of ramp, een dubbel uitzicht van het onontkomelijke lot, dat op die dag hen als slachtoffers had uitgekozen. Het leek me dat daar op het blote vlees van een wonde een venijn gevallen was gelijk aan een druppel vuur. Een ongerustheid eerst om het wegblijven van het kind, nauwelijks een steek, de eerste aanraking der bijtende vloeistof, en toen, over de open niet verpleegde wonde steeds door het bedrukkende geweld van de slag, dieper en breder geslagen, het openvloeien van het, nijdig en brandend. En het meisje bleef weg en de arme lui vergaten stilaan dat zij de oorlog hoorden woeden, al leden zij er nog onder zonder het te weten. Misschien ook zullen zij bij het terugkomen van de verlorene, het kind zoals in vredestijd ontvangen hebben, en zal het vervliegen van het grotere leed, die andere, kleinere maar gestadig pijnlijke ongerustheid van de oorlog tijdelijk tenminste hebben doen vergeten. Wellicht zullen ze opgelucht en blij nog zijn

geweest, op een ogenblik dat de buur die zijn kinderen bij zich had gehouden, de stumpers benauwd aanzag en slechts voor de dag van morgen zuchtte.

Toen: Antwerpen uit, de gesloten burgerhuizen voorbij, waar over het balkon soms nog de Belgische vlag, verlaten bijna, was blijven hangen, en de grote gasthuizen waar gewonden met het hoofd in blanke zwachtels, de ogen amper zichtbaar, als in een Lohengrinse helm omsloten, of een arm in een verband dragend, naar de witte duiven in de hemel, aan het raam stonden te kijken, daar zij de eigenlijke dag af schenen te wachten die hen van hun pijn, en van de overweldigder der landerijen van hun geboortedorp verlossen zou.

En bij ieder was, sterker dan de klem, het vertrouwen op de weerbaarheid van onze stelling.

Nu reed ik in rechte lijn naar het vuur. In de velden daverde klaarder en klaarder het afschieten onzer stukken of het neerploffen der vijandelijke houwitsers. Ik geraakte zo tot Waarloos, vlak bij de Nete en ging onmiddellijk wat verder op verkenning uit. Reeds merkte ik op dat aan de rechteroever der Nete, Belgische, en, naar verluidde, Franse batterijen, waar Belgische artilleristen dienst bij deden, achter heesters opgesteld waren en over de Nete en de forten heen in de richting van een ongeziene vijand vuurden. Er moest een stormloop der Duitsers op de tussenruimten plaats hebben. Hun artillerie had waarschijnlijk haar oude stellingen behouden daar ze niet eens onze veldartillerie trachtte te bereiken. Ze scheen enkel de fuseliers, in de loopgraven der tussenruimten gelegen, als doel te hebben. En de stellingen, vanwaar onze veldbatterijen van 15 cm onophoudelijk vuurden, lieten hun slechts toe de Duitse infanterie

op korte afstand voor de eigen manschappen, en niet het vijandelijk geschut zelf te beschieten.

Ik bevond mij op het slagveld, stond vlak bij een van onze batterijen, overtuigd dat de toestand steeds normaal bleef en kon echter niet begrijpen wat gevaar of vrees of angst konden zijn.

Kort daarop kwam in het huis waar ik onderkomen had gevonden - de inwoners hadden het hele dorp ontruimd, en waar een bed gevonden werd, daar nam men maar zijn intrek - een officier binnen die eten vroeg; en terwijl wij ons ingelegd vlees en wat koude koffie deelden, waren we ook aan het praten gekomen. Hoe zonderling dat ik daar, bij toeval, die enorme ontgoocheling moest oplopen! Hij had voorzeker meer meegemaakt, en scheen aan alles bijna onverschillig geworden, of was het uitputting?

Ik had hem gezegd: "Voor de eerste maal bevind ik mij op het slagveld. Ik ben eindelijk ook in de aangevallen sector."

"Aangevallen sector, weervoer hij tussen twee teugen in, met een doffe stem die ik niet meer verstomd, juister gezegd ingenomen sector!"

Toen voelde ik eerst wat vrees, gevaar of angst te betekenen.

(Wordt vervolgd).

Duitse persstemmen over de val van Antwerpen.

De Berliner Zeitung am Mittag schrijft:

Van de aan bloedige botsingen rijke geschiedenis dezer stad wendt zich heden onze blik terug naar die beroemde belegering en verovering van Antwerpen, welke bekend is uit Schiller's

meesterlijke vertaling. Toen werd gedurende 14 maanden, van juni 1584 tot augustus 1585, om het bezit de stad geworsteld. Ook toen maakten de moed en de doodsverachting der bezetting de taak der bestormers niet gemakkelijk, ook toen poogden de verdedigers het omliggende land onder water te zetten, wat door het ontoereikende der hulpmiddelen niet gelukte. In het jaar 1914 veroorzaakten deze middelen geen moeilijkheid meer, tegenover de oprukkende Duitsers bleek ook de inundatie nutteloos. Ook toen vochten Engelse hulptroepen zij aan zij met de verdedigers van Antwerpen, omdat Engeland, evenals thans ook 400 jaar geleden begreep wat het bezit van Antwerpen betekent, dat het namelijk de sleutel is voor de beheersing der Belgische noordkust. Daarom betekent voor Duitsland de inneming der Scheldestad meer dan de bezegeling van België's onderwerping, meer dan de mogelijkheid van het vrij komen van een legerkorps en van geschut voor Frankrijk, ter versterking der Duitse troepen; zij betekent, en juist zo vat men het ook te Londen op, een roemrijk geslaagde gevoelige slag tegen Engeland. Hierin ligt de geweldige waarde van deze Duitse overwinning, welke boven het op zichzelf staande schitterende militaire succes ver uitgaat en een gewichtige wending in de hele oorlogstoestand kan teweeg brengen.

In een scherp artikel maakt de Graaf Reventlow in de Deutsche Tageszeitung de Engelsen alleen verantwoordelijk voor de ellende van het beleg van Antwerpen. Hij zegt: "Weldra zal worden vastgesteld, hoe grote schade aan kunstwerken is toegebracht en hoe groot het verlies aan mensenlevens als gevolg van de beschieting van Antwerpen is. Deze offers heeft Engeland op zijn geweten. Reeds enige dagen geleden beweerden Hollandse bladen, dat in Antwerpen verwensingen werden gehoord tegen de Engelse en Franse vrienden; die België tot de oorlog hebben gedreven en

het Belgische volk door leugens over de stand van zaken tot verder verzet aanspoorden, maar nooit te gepasten tijde hielpen.

Daarover zal menig woord nog vallen. Aan dit bedrijf zette Engeland de kroon op door de dwang op koning Albert uitgeoefend om in Antwerpen verzet te bieden, terwijl de Belgen, inziende dat verzet nutteloos was, de stad wilden overgeven, toen eenmaal een grote bres geschoten was in de buitenste fortelinie. Daarom is de verwoesting van een deel der stad, de offers aan levens van vrouwen en kinderen het werk van Engeland. Nu zal zelfs aan de meest verblinde dwepers met Engeland de ogen geopend worden over de roekeloosheid van dit volk, dat met de Bijbel in de hand de wereld veroverde. De bedoeling was ditmaal duidelijk. De Engelsen hadden blijkbaar gehoopt, dat Antwerpen langer stand zou houden. Churchill, voor enige dagen op bezoek, bereidde het plan voor. Het bezettingsleger zou naar Franse havens worden gebracht om daar aan land te worden gezet en snel tegen de Duitsers in Frankrijk worden gebruikt. Daar evenwel de onhoudbaarheid veel sneller dan verwacht bleek, moest koste wat het kost verzet worden geboden om dit plan uit te voeren. De Engelsen bekommerden zich niet om de offers. Het waren niet hun gebouwen, niet hun vrouwen en kinderen, die gevaar liepen. Goed en bloed van anderen telt Engeland licht." Aldus Reventlow.

In de beschouwingen der Duitse bladen over de val van Antwerpen komt onverholven de vreugde tot uiting, dat de Duitse wapenen die hier de Engelsen een nederlaag hebben laten lijden. De Vossische Zeitung betoogt:

"De Belgen alleen hadden waarschijnlijk de vesting reeds veel vroeger overgegeven, daar de nutteloosheid van een tegenstand tot het laatst voor iedereen duidelijk was. Maar de Engelsen

beletten een overgave, en hebben de Belgen weten over te halen, nog langer vol te houden. Dit was een volkomen nutteloze tegenstand, die slechts tot onnodig bloedvergieten heeft geleid en de stad onberekenbare schade¹ heeft berokkend. een verstandige, met de feiten rekening houdende regering, zou de stad het hele bombardement hebben kunnen besparen.

De gevolgen van de verovering in militair opzicht bestaan hierin, dat het laatste Belgische bolwerk is gevallen. Na de Belgische hoofdstad is nu ook de tweede stad van het koninkrijk, een der belangrijkste handelssteden en havens ter wereld, in Duitse handen. Op enkele kleine kustgedeelten na is nu heel België door de Duitsers bezet. Dit feit, dat spoedig over de hele wereld bekend zal zijn, zal de superioriteit der Duitse troepen duidelijk bewijzen en ook de grootte van de Duitse kracht, die het mogelijk heeft gemaakt een dergelijke taak te volvoeren en tegelijkertijd ook nog in het westen, op Frans gebied, een reuzenslag te leveren en in Zuid-Polen het offensief te nemen tegen Rusland.”

Niet anders is het, wat wij in de Frankfurter Zeitung lezen. Ook daar het verwijt dat het het drijven der Engelsen is geweest, dat de beschieting, van de stad door de Duitsers heeft tengevolge gehad.

De Lokalanzeiger schrijft: “Het Duitse volk is dankbaar voor elk succes, dat het aan zijn krijgsmacht dankt; maar het verheugt zich over de beslissing bij Antwerpen in het bijzonder, omdat daardoor meer nog dan de Belgen, de Engelsen getroffen zijn. Het Duitse volk leert het Engelse volk steeds meer kennen als zijn eigenlijke, tot het laatst te bevechten tegenstander.”

¹ Die schade blijkt gelukkig nogal erg mee te vallen.

De Tägliche Rundschau schrijft: “Niet om te gehoorzamen aan Belgische wensen, doch slechts uit gehoorzaamheid aan de wil van de Engelsen, is de ramp over de stad gebracht. De val van Antwerpen is de zwaarste nederlaag, die wij de Engelsen, in wier handen voor het grootste deel de verdediging der stad lag, nog hebben toegebracht.”

De felle gebetenheid op de Engelsman is wel het kenmerkende van de huidige stemming onder het Duitse volk. Om nog één voorbeeld te noemen. In een dezer dagen te Berlijn gehouden rede betoogde prof. dr. Kahl, dat na de oorlog de stemming in Duitsland ten opzichte van Frankrijk en Rusland wel weer gewoon in orde kon komen. Maar jegens Engeland zal dat niet mogelijk zijn.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 11 oktober. Mededeling van het grote hoofdkwartier van 10 oktober 's avonds:

Reeds na een belegering van 12 dagen viel Antwerpen met alle forten in onze handen. De 29^e september viel het eerste schot tegen forten van de buitengordel. De 1^e oktober werden de eerste forten belegerd en de 6^e en de 7^e oktober het sterke, opgestuwde, voor het grootste gedeelte 400 m brede deel van de Nete door onze infanterie en artillerie geforceerd.

De 7^e oktober werd in overeenstemming met de Haagse Conventie de beschieting van de stad aangekondigd. Daar de plaatselijke bevelhebber verklaarde, de verantwoording voor het bombardement op zich te willen nemen, begon dit in de nacht van 7 op 8 oktober om 12 uur. Gelijkijdig ving de aanval op de binnengordel der forten aan en werden deze genomen.

In de middag van de negende oktober kon de stad zonder ernstige tegenstand bezet worden. De vermoedelijk zeer sterke bezetting had zich aanvankelijk dapper verdedigd. Aangezien zij zich evenwel tegen de stormloop van onze infanterie en onze divisie mariniers en tegen de uitwerking van onze geweldige artillerie ten slotte niet opgewassen voelde, was zij gevlucht in een toestand, waarbij van onderling verband geen sprake meer was.

Tot de bezetting behoorde ook een onlangs aangekomen Engelse brigade mariniers. Deze moest volgens berichten in Engelse bladen de ruggengraat van de verdediging vormen.

De graad van ontbinding van de Engels-Belgische troepenmacht wordt getekend door het feit, dat de onderhandelingen over de overgave met de burgemeester gevoerd moesten worden, omdat geen militaire overheid was op te sporen. De overgave is de 10^e oktober door de chef van de staf van het voormalige gouvernement Antwerpen bevestigd. De laatste nog niet overgegeven forten werden door onze troepen bezet.

Het aantal gevangenen is nog niet te overzien. Vele Belgische en Engelse soldaten vluchtten naar Nederland, waar zij geïnterneerd werden. Reusachtige voorraden van allerlei aard werden buitgemaakt.

De laatste Belgische vesting, het "onneembare" Antwerpen, is bedwongen. De aanvalstroepen hebben de buitengewone verrichting volbracht, welke door de keizer beloofd werd door hun bevelhebber, generaal der infanterie von Beseler, het kruis Pour le Mérite te verlenen.

Londen, 10 oktober. Mededeling van de admiraliteit:

Op verzoek van de Belgische regering was een troepenmacht mariniers afgezonden om deel te nemen aan de verdediging van Antwerpen gedurende de laatste week van de aanval. Zij bestond uit drie brigades en enig zwaar scheepsgeschut.

Tot de nacht van 5 oktober verdedigden het Belgische leger en de marinebrigade met succes de linie van de Nete. Dinsdagochtend echter was de Belgische strijdmacht op de rechterflank van de mariniers genoodzaakt terug te trekken en werd de verdediging overgebracht naar de binnenste forten. Daardoor was de vijand in staat batterijen op te stellen en de stad te bombarderen.

In de binnengordel der verdedigingswerken handhaafden de bondgenoten zich woensdag en donderdag, terwijl de stad een onbarmhartig bombardement onderging. De houding van de Engelse troepenmacht was buitengewoon prijzenswaardig en dankzij de bescherming van de loopgraven bedragen de verliezen waarschijnlijk minder dan 300 op een totaal van 8000.

De verdediging had langer voortgezet kunnen worden, doch niet lang genoeg, om aan een voldoende troepenmacht gelegenheid tot ontzet te geven, zonder aan de gehele krijgskundige toestand afbreuk te doen.

De vijand begon donderdag bij Lokeren ook een sterke druk te oefenen op de verbindingslijn. De Belgen vochten daar met grote vastberadenheid, doch zij werden steeds meer door de overmacht teruggedreven.

Onder deze omstandigheden besloten de Belgische en de Engelse bevelhebber de stad te ontruimen.

De Engelsen boden aan de terugtocht te dekken, doch generaal de Guise wenste, dat zij voor de laatste divisie van het Belgische leger zouden aftrekken.

Na een lange nachtelijke mars naar Sint-Gillis werden drie brigades mariniers in de trein geladen. Twee kwamen veilig te Oostende aan, doch het grootste gedeelte van de eerste brigade werd door een aanval der Duitsers ten noorden van Lokeren afgesneden. Tweeduizend officieren en manschappen gingen bij Hulst over de Nederlandse grens, waar zij krachtens de op de onzijdigheid betrekking hebbende bepalingen de wapens neerlegden.

De terugtocht van het Belgische leger werd met goed gevolg volbracht.

De aftocht van de divisie mariniers en van het Belgische leger van Gent werd gedekt door talrijke Engelse versterkingen. Gepantserde treinen en zware kanonnen werden alle meegevoerd.

Duizenden van de bevolking van Antwerpen stromen in westelijke richting van de verwoeste, brandende stad weg.

Brussel, 11 oktober. Generaal von Beseler, de bevelhebber van de troepen, die Antwerpen hebben belegerd, heeft, naar uit Brussel gemeld wordt, de volgende proclamatie gericht tot de bevolking van Antwerpen:

“Het Duitse leger betreedt als overwinnaar uw stad. Aan geen van uw medeburgers zal leed geschieden, uw bezittingen zullen worden geëerbiedigd, indien gij u van elke vijandelijkheid onthoudt. Daarentegen zal alle verzet volgens oorlogsrecht worden gestraft, en zou het kunnen leiden tot de vernieling van uw schone stad”.

In Brussel werd de val van Antwerpen door het aanplakken van biljetten door de Duitse militaire overheid bekend gemaakt. De bekendmaking wekte duidelijk waarneembare neerslachtigheid, omdat de bevolking van Brussel door “de systematische leugenberichten” van de Belgische, Franse en Engelse bladen omtrent de stand van zaken tot op het laatste ogenblik aan de fabel van Antwerpen’s oninneembaarheid hadden geloofd.

Van de Brabantse grens.

Baarle-Nassau, 11 oktober. Onophoudelijk doorkruisen kleine Duitse patrouilles de Belgische Kempen. Zij vallen de bevolking niet lastig en betalen contant wat zij gebruiken. Veel vluchtelingen uit Turnhout enzovoort keren weer terug. Ook in deze streken laten zich voortdurend Belgische soldaten aan de grens interneren.

12 oktober 1914

De val van Antwerpen.

Berlijn, 11 oktober. Na de oproep van de Duitse gouverneur van Antwerpen, zijn reeds duizenden vluchtelingen vanuit het Nederlands gebied weer naar de stad teruggekeerd.

Parijs, 11 oktober. Het bericht van de val van Antwerpen heeft hier grote deelneming met de ramspoedigheid van België gewekt. Uit militair oogpunt hecht men er minder gewicht aan, daar het Belgische leger in veiligheid is. Het bezit van Antwerpen heeft, naar men betoogt, weinig waarde voor de Duitsers, daar de zee feitelijk voor hen is afgesloten.

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg).

Het opblazen van de dijken aan de Rupel en de Nete heeft geen grote inundatie teweeggebracht, op verre na niet. De oevers van die rivieren waren slechts enkele meters ver onder water gelopen, zodat de hele breedte van het waterbeletsel niet boven de 400 m bedroeg. Het ontruimen door onze troepen van de loopgraven van eerste linie, zo lang door het vuur onzer forten beschermd, was wel een zware slag voor ons, die zodoende, bij onze aankomst op het slagveld, vooral een nederlaag moesten vernemen.

Ook werd in de avond alles doodstil; en ik vernam toen, dat de onbeantwoorde kanonnade, waar ik even gewag van maakte, niets anders was dan de beschieting van de eigen stellingen, waar de vijand reeds had doorgebroken. Geen kanon- of geweerschot meer. Het pleit op de strook land, welke, door een arbeid van twee maanden, versterkingen had gekregen, die ze tot een levendig deel der verschansing moesten maken, was na een paar dagen reeds beslist. Morgen zou de strijd om een andere plekje land beginnen, en de stilte die wel het einde van de slag beduidde, kondigde toch de voorbereiding aan van die van morgen.

Want weldra werd het weer rumoerig, buiten. Door de nacht, waar voortaan het gebruik van enig licht bij het rijden ontzegd was, hoorde men, op afstand eerst, het naderende horten van zware wielbanden over de breed gekasseide steenweg. Het staal der kanonnen ronkte telkens, wanneer het botsend op de zware balken van het houten, met ijzer beslagen raam neerbotste, en nu kon men het tikken der vinnige hoefijzers over de stenen reeds klaar onderscheiden

Een massa, zwarter dan de donkere nacht, was plotseling zichtbaar. Een paard proestte het witte schuim uit de hijgende neusgaten weg. Men hoorde de soldaten ondereen praten. Ik mocht er een even

aanspreken, bij het voorbijgaan. Een artillerist, die, een hele dag achter een kanon staande, het gedurig heeft afgeschoten, het kanon als een paard dat de sporen wordt gegeven, telkens naar omhoog zag springen, het geweld der ontploffingen bijgewoond, geen vijandelijk geschut ondergaan, en tot het einde toe, zonder letsel of hindernis, de opgelegde taak volkomen volbracht heeft. Welke kracht draagt zulk een man van het slagveld toch mee, en welke opgeruimde zekerheid en vertrouwen! Hij schat de verliezen van de vijand en verslaat diens ongeziene legermacht tussen twee soldatengruppen.

En de lange stoot der achteruit deinzende veldbatterijen ging maar steeds verder en verder door, en het zweet der zwarte paarden met bellen lichtend schuim aan het gebit breidde zich bij hun nijldige lopen uit, gepaard met de versmachtende zwaarte van de reuk, die het verbrande buskruit uit de stalen ziel der kanonnen liet vallen. Die reuk rolde hen als een sluier na, dewelke de borst der eerste paarden zo vooruit gewaaid hebben, rolde over de hele steenweg, botste tegen de huizen, scheurde zich aan stammen en heesters, scheen eerst, als lopend water de grachten te vullen om, walmend, over het open veld, zich daarna verdund te verspreiden. Een grote taaigheid en een grote weerbaarheid beduidde dit rumoerige voorbijtrekken toch nog. Het nieuwe leer der bruine harnassen kraakte plooiend bij iedere zwenking der beesten; de hoefijzers traptten springende spronkels uit de steen. En de prachtige kerels, die slechts één enkel lijf schenen te zijn met het getemde paard, men raadde daar boven, onder de kleine zwarte berenmuts, hun donkere gelaat door de uitputting sterker belijnd, en hun ogen, die beurtelings bij het vertellen van een mop aan een makker, door de nacht flikkerden of, na een ogenblik stilzwijgen, grijs onder de duisternis, die ieder land aan het geboortedorp gelijk kan maken,

onbewogen naar binnen in de geest gingen kijken, waar de stille spiegel van het huiselijke leven voortglinstert.

Maar te middernacht brak het vuur der weer opgestelde Belgische en Franse 15 cm batterijen weer los. Ze stonden in een lange rij die op een gelijke afstand der beide rivieren voortliep. Men zag de grote vlam uit de vuurmonden plots opstijgen, zich tegen de wand des hemels als een waaier, vlak openplooiën, tegen het loof der bomen verward uitspatten en onmiddellijk neervallen. Zo ging het telkens viermaal aan iedere zijde van de grote steenweg waar ik mij bevond, op, en, een paar seconden later bonsde viermaal tegen mij aan, de slag van het afschieten der vier stukken. En terwijl hier de ogen, waaruit de oorlog kijkt, pas ontloken, onmiddellijk dichtvielen, laaide ginder aan de oevers der Nete een oog, dat strak openbleef, als een verwittiging over de wreedheden welke met zich de oorlog moest brengen. De kerk van Duffel, door de Duitse granaten in brand geschoten, vlamde zoals de schuur zou doen van een boer die, dronken, met de as zijner pijp de rijkdom van zijn oogst onachtzaam vernielt. Hij staat daarna verstomd naar zijn nutteloze wandaad te kijken; hij woont alleen, ver van alle hulp en weet niet eens, dat er hulp wenselijk is. Zijn schuur staat, verlaten, in lichterlaaie en zij die zich op afstand bevinden, en door de ramp zich niet getroffen voelen, zij kijken een ogenblik zwijgend en onbeweeglijk toe, denken er even aan: "een brand" en worden over de eigen have bezorgd.

Zo staat in mijn geheugen de kerk van Duffel nog steeds in haar vlam. Waar ik stond kon ik moeilijk een vorm van het gebouw onderscheiden. Het hele houten gebinte, de hoge zoldering scheen de top van een reusachtige stapel te zijn, waar dicht bij de grond de wind, zoals door open ramen, het vuur had doorgejaagd. De beide legers, aan beide kanten der Nete opgesteld, hadden

hetzelfde schouwspel voor ogen. Duffel behoorde noch aan ons noch aan de Duitsers, en thans scheen die brand iedereen ook onverschillig. Het gebouw vlamde, van de mensen verlaten, op. In die nacht zou het waarneembare bijzijn van een mens op het oranjeveld der vlam een belachelijke hindernis zijn geworden. De opgestapelde balken en latten en spaanders, ze waren ginder voor de reus bestemd, die uit zijn eigen hand en toorts de kronkelvlam aanstak. De rustende beide kampen - want nu weer was alle artillerievuur gedaan en bleef van deze wand van de hemel, rechts en links, voorgoed gesloten de roze waaier die telkens viermaal ontloek - de wachtende beide legers zagen de grote doodsbloem aan, waarvan de lichtende brandblaren, tegen de hemel wapperend, de zijde uit het armoriaal van de oorlog schenen te zijn, waarop tegen het oranjeveld der mythologische vlam aan, de zwarte reus Heracles zijn stapel bestijgen gaat.

Zwerftochten op het oorlogsterrein.

Een onzer correspondenten schrijft ons:

Putte, 9 oktober 's nachts.

Vrijdagmorgen wekte me een warm oktoberzonnetje in Den Haag en als ik het venster openwerp om het te genieten, doemt het Vredespaleis voor mij op, wat mij aan het peinzen brengt, na hetgeen we gisteravond over de toestand van Antwerpen lazen.

Op de ontbijttafel ligt een telegram: een uitnodiging om naar datzelfde brandende Antwerpen te gaan. We gaan zo spoedig mogelijk op het pad.

Rotterdam, Dordrecht, de Moerdijk, ze verschijnen en verdwijnen achtereenvolgens aan de horizon, maar zelfs dit betrekkelijk korte

traject, zo ver verwijderd van het oorlogstoneel, kan niet doorgetrokken worden, zonder dat wij de euvele gevolgen van de oorlog onder onze ogen krijgen.

Van de ellende der Belgische vluchtelingen, van wat er zich in Roosendaal en andere grensplaatsen afspeelt, spreek ik u niet. Uw krant heeft er de laatste dagen vol van gestaan.

Te Bergen op Zoom, waar de drommen vluchtelingen hoofdzakelijk langs de grote weg via Putte binnentrokken, was voor ons geen bed te vinden. Daarom besloten we nog vannacht tot de grens door te gaan, en daar in de auto te overnachten.

Het gevolg daarvan is, dat ik nu om 3 uur 's nachts mijn indrukken in Putte tracht op het papier te brengen in de wacht, terwijl juist de aflossing plaats heeft. Dit plaatsje hebben we te danken aan de goedheid van de majoor, die zelf nacht en dag in de weer is om de stroom van vluchtelingen zo te richten, dat alles zoveel mogelijk zonder horten of stoten gaat en met gerechtvaardigde trots vertelt hij ons, dat er nog geen ongeluk voorgekomen is.

Terwijl woensdag nog maar een kleine 10.000 man ons land binnenkwamen, groeide dat aantal donderdag tot 20.000 en er moeten er vandaag wel 50.000 ingekomen zijn. Het was dan ook totaal onmogelijk vannacht door te rijden, daar de weg stampvol was met de vluchtelingen, die grotendeels in logge boerenkarren reizen en dikwijls nog hun vee meebrengen. Men kan het zich nauwelijks voorstellen welke drama's zich hier afspelen. Een vrouw beviel, terwijl de kar, waarop ze lag, Putte binnenreed, en het hospitaal ligt vol met jonge kraamvrouwen.

Natuurlijk is er geen onderdak te vinden voor de vele vluchtelingen, alle huizen zijn stampvol, en niemand wordt er meer ingelaten. Waar blijven dan al die mensen?

Ik zal het u vertellen.

Daar zitten ze allen naast elkaar aan weerszijden van de weg tegen de huizen van het dorp aan. Moeders met hun kinderen op de schoot, in de arm of tegen hen aangeleund. Is er een stoepje voor het huis, zo wordt dit door hen gebruikt, die het geluk hadden beddengoed te kunnen meenemen op karren, en die daar nu eenvoudig hun bed gespreid hebben. Gelukkig dat de laatste nachten zo mooi geweest zijn. Welke ellende we gehad zouden hebben bij regenweer is niet te beschrijven. Nu is het al erg genoeg. Maar zelfs op die wijze was de plaats in het dorp spoedig tot op de laatste voetbreed bezet, en de arme vluchtelingen die met een laatste groet aan België en een “Vive la Hollande” het Hollands gebied betraden, slaakten een zucht van verlichting en wilden zich dadelijk maar ergens neervleien. Maar daarvan kon natuurlijk in de dorpsstraat van Putte niets komen, daar was ieder hoekje grond reeds ingenomen, en zo moesten de arme lieden verder. Gelukkig zijn er achter Putte mooie dennenbossen, en nu leek het wel alsof het hele bos één zigeunerkamp was, want overal vlamden lustig de vuren. Velen hebben tentjes gefabriceerd, anderen hutten van takken.

Met medewerking der natuur is dus geen onderdak nodig, maar eten wil toch ieder. En zo heeft men dan een hele trein proviand naar Bergen op Zoom gezonden, die heel wat hongerige magen zal vullen.

Nu het echter zeker is, dat Antwerpen in handen der Duitsers is, beginnen velen er al weer over te denken naar huis terug te keren. Het zou misschien in het belang der vluchtelingen zelf zijn, als zij die hier willen blijven, door werden gezonden, en zij, die spoedig terug willen keren, aan de grens gehouden worden. Nu heerst er een onbeschrijflijke verwarring. Ouders zoeken hun kinderen, en kinderen hun ouders. In de wacht trof ik onder de hoede der vriendelijke soldaten vier kleine kleuters aan, wier ouders nog niet opgediept waren.

Onder het schrijven springt juist om 12 uur het kleine fort Stabroek met een hevige knal. Anderhalf uur later trokken 150 man Belgische soldaten over de grenzen om geïnterneerd te worden. De arme kerels waren blij toen ze hun geweren konden afgeven, want ze hadden in drie dagen zo goed als niet geslapen of gegeten.

Vrijdagmorgen kwam een heel bataljon met hun officieren, waaronder een majoor, over de grenzen. Er bleven ruim 500 man over van 950 man waarmee zij in de oorlog getrokken waren. De Hollandse majoor verzocht zijn Belgische collega zelf de bevelen te willen geven om de geweren in roetten te zetten, en nadat de lui met koffie en brood versterkt waren, liet men ze zonder hun geweren naar Bergen op Zoom afmarcheren.

Nog heel wat soldaten liggen aan de overzijde van de grens, in het bos bij het kasteel van graaf Mornites, maar het merendeel daarvan aarzelt zich over te geven, daar ze nog de hoop koesteren zich met het Belgische leger te verenigen, maar daarvan zou wel niet veel meer komen.

Van Belgen, die vanmiddag om acht uur de stad verlieten, hoorde ik, dat de Duitsers onder begeleiding van militaire muziek

omstreeks half drie de stad binnetrokken, en niemand molesteerden. Toch liep een groot deel der bevolking nog weg, en vooral de jongemannen tussen 18 en 30 jaar, daar de Vlaamse Gazet gezegd heeft, dat de Duitsers dezen allen gevangen nemen.

Als bijzonderheid hoor ik nog dat de Belgen enige kanonnen op het Jansplein gesteld hadden, dat een ballon hun stelling verried en het plein toen hevig gebombardeerd werd.

In Putte houdt de stroom der vluchtelingen maar niet op, en telkens komen er weer troepjes soldaten over de grens, die zich laten interneren.

De ganse nacht breng ik pratend met vluchtelingen door. Slapen is een onmogelijkheid en dus luisteren we gezamenlijk naar alle geluiden en berichten, die er van de richting Antwerpen komen.

Daar, om 4 uur 's zaterdagsmorgens vroeg, weer een hevige slag. Kort daarna weten we het. Het is het fort Errebeke, dat de Belgen weer in de lucht hebben laten springen, opdat het de Duitsers niet in de handen zou vallen. De bezetting onder haar officieren is op weg om zich te laten interneren.

Daartegen verzetten zich velen der soldaten. Ze vinden het laf en willen doorvechten, maar de pontonbruggen over de Schelde zijn stuk en de Duitse kanonnen staan reeds in Antwerpen aan de Scheldeoeveren opgesteld.

Wat kunnen zij dus doen, die dapperen?

Zullen ze nog, honger lijdend, enige dagen als opgejaagd wild door de bossen zwerven? Het einde is toch: de gevangenneming door de Duitsers of internering in ons land.

Breda, 10 oktober.

Nadat het zuidelijk deel van de buitenste fortenlinie was genomen, beschoten de Duitsers de binnenste fortengordel en de stad Antwerpen zelf. Er moet uit de burgerij een sterke pressie zijn uitgeoefend om de verdediging der stad te staken en daardoor de vernieling te vermijden. Die vernieling is, naar mij achteraf is gebleken, buitengewoon overdreven voorgesteld. De stad, zegde men, stond in vlammen en de Onze Lieve Vrouwekerk was het mikpunt der Duitse bommen. Zou het geheten hebben: "er breekt op enkele plaatsen brand uit, ook heeft een bom de Onze Lieve Vrouwekerk getroffen", zo zou dit heel wat juister geweest zijn. In ieder geval de geruchten misten hun uitwerking niet: er ontstond een paniek onder de bevolking, die half gek van angst het nodigste, en soms veel onnodigs, bijeenpakte en de weg naar Nederland insloeg.

Vannacht beschreef ik in mijn gewaarwordingen te midden van de stroom vluchtelingen die maar niet op wilde houden. Die nacht zal ik wel nooit vergeten, toen ik, te midden van de manschappen van de wacht, die allen door elkaar spraken, in een kamer van 5 bij 5 meter en bij het schijnsel van een klein olielampje mijn bericht schreef.

Het was onmogelijk daar, dicht bij de grens, een rustig plekje te vinden en om deze brief te schrijven moesten we tot Breda voort tuffen en zelfs daar kregen we slechts door de voorkomendheid van een mij bekende hotelier het begeerde logies.

En al hoorden we reeds in de nacht, dat een lange trein vol levensmiddelen in Bergen op Zoom klaar stond, het was al

aanstonds duidelijk, dat dit slechts een druppel in de emmer was, en dat deze duizenden zouden moeten hongeren

Zo langzamerhand werd het aantal der Belgische vluchtelingen, dat over de grenzen gekomen was, groter dan 100.000 en dit was zo onrustbarend, dat men er verscheidene malen aan dacht, de verdere toeloop te verbieden.

Maar wie zou die ongelukkigen, vluchtend voor de Duitsers, tegenhouden?

Zo scheen er slechts één weg open te staan, en die was: zo gauw mogelijk van de Duitse commandant te Antwerpen de toestemming tot het terugkeren der bevolking te verkrijgen, en deze te bewegen hun woonsteden weer op te zoeken.

Dit plan werd in die lange, gewichtige nacht gevormd, toen we nog steeds niet wisten of Antwerpen gevallen was.

Bij het ochtendkrieken zouden we dus vertrekken, maar de Belgische officieren verzamelden vlakbij onze grens juist hun overgebleven manschappen. Luid verkondigde een majoor, dat elke soldaat vrij was de Nederlandse grenzen over te gaan en zich te laten internen, maar zich, voor het geval hij dit niet deed, onder zijn bevelen had te scharen.

Natuurlijk trachtten wij de Belgische officieren te interviewen over hun plannen, maar ze lieten er geen woord over vallen. De plannen waren trouwens doorzichtig. Ze wilden, steeds langs de Belgisch-Nederlandse grens marcherend, proberen ergens onderaan de Schelde over de rivier te trekken en zich te verenigen met het Engels-Belgische leger, hetgeen wel onmogelijk zal blijken te zijn.

We konden eindelijk doorrijden.

De weg staat vol karren, somtijds een dubbele rij, waartussen wij ons met de auto doorwinden, en bij een der talrijke opstoppen zien we het fort te Stabroek in de lucht vliegen. Het is 7 uur 's morgens, en dit is het vierde fort, dat door de Belgen opgeblazen wordt om de Duitsers te beletten er zich in te nestelen.

Zodra onze auto ergens stil houdt, moeten we de talrijke vragen der ijlings toegeschoten vrouwtjes beantwoorden, en als we ze vertellen, dat we naar "Den Duits" in Antwerpen gaan, slaan ze verbaasd de handen ineen over onze durf. De meesten laten zich niet overhalen de terugtocht te aanvaarden en vooral jonge kerels hebben veel angst naar Duitsland gevoerd te zullen worden, wat de Duitsers, zoals ze beweren, met alle mannen van 18 tot 30 jaar doen. Tevergeefs wijs ik erop, dat Brussel nog vol jonge mannen is en dat de Duitsers hun geen haar op het hoofd krenken. Volgens hen is de Duitser tot alles in staat en zij gaan door.

Maar in Kapellen treffen we verstandiger luitjes, die daar tenminste behoorlijk in de grote school kamperen. Een oude dame voert het woord, en zegt, dat hun hele gezelschap daar op ons zal wachten om de uitslag van mijn zending te vernemen en dan, als het veroorloofd is, dadelijk terug te keren.

Nu naderen we Antwerpen en rijden langs de prikkeldraadversperringen van het fort Merkssem, dat geheel verlaten aan onze rechterhand ligt. Ofschoon ook dit fort door de bommen der Duitsers veel geleden heeft, is het hier evenmin duidelijk, waarom de infanterieaanval niet kon afgewacht worden, voor het fort aan de vijand werd prijsgegeven. Overal staan nog de kanonnen op de aarden wallen, en de Duitsers hebben niet zoveel

haast gehad het te bezetten als de Belgen om het te verlaten, zodat het nu vredig daar ligt en er geen soldaat in te vinden is. Ik herinner me mijn doortocht hier enige maanden geleden. Wijzend op de dubbele gordel prikkeldraadversperringen met de open ruimte met gespitste houtblokken, die ik toen niet mocht beschrijven, had toen een Belgisch officier gezegd: “Daar komen ze nooit door.”

En nu? De Duitsers hebben nog niet eens tijd gehad, er werkelijk door te gaan, maar reeds liggen daar de totaal verlaten, in het geheel niet verdedigde, wallen van Merksem. Onwillekeurig denk men terug aan de aardige dorpjes, die hier om al deze forten lagen, en die ik zelf door de Belgen heb zien slopen. De bewoners, ze stonden erbij, zagen de noodzakelijkheid ervan in, maar ... weenden toch, toen hun huisjes daar met de grond gelijk gemaakt werden.

Hele dorpen verdwenen, men ziet nu nog aan de vuil geelrode overblijfselen waar ze gestaan hebben; bossen werden omgekapt, aanplantingen vernield, om een goede verdedigingslinie te maken.

Nu we Antwerpen binnenrijden, bemerken we dat ook daar de wallen nog vol kanonnen staan.. En nog maar steeds: “Geen Duitsers!”. We tuffen maar door en passeren de brug over het kanaal, zonder één enkele soldaat of één enkele wacht ontmoet te hebben. Als men nu beseft, dat de stad sedert gisterenmiddag in de handen der Duitsers is, doet het vreemd aan, dat ze noch voor de wallen noch in de voorsteden posten uitzetten. Ja, we dringen eindelijk zelfs door tot het stadhuis, waar de kommandantur is, en hebben op het gehele traject slechts één troepje soldaten ontmoet, waarvan de officieren ons volstrekt geen passen, maar wel de weg vragen.

Eerst op het plein voor het stadhuis komt er wat leven en beweging, want dit is geheel ingenomen door de Duitse soldaten; een deel door hun veldkeukens, en een ander deel door vele ammunitiewagens, terwijl het dikke stro aanwijst, dat velen hier de nacht doorgebracht hebben. Behalve dit teken van leven is Antwerpen als uitgestorven, wat niet te verwonderen is na de uittocht, die we in de laatste dagen aanschouwd hebben. De huizen zijn voor het merendeel gesloten, evenals de blinden voor de winkelramen, ofschoon de Duitsers bevolen hebben, dat de deuren open moeten blijven. Toch hebben ze daarom deuren en vensters niet ingeslagen zoals in andere plaatsen, en men krijgt de indruk, dat ze zich wel in de straten ophouden, maar zich eigenlijk nog niet in de stad genesteld hebben. Op het hele lange traject van het noorden der stad tot het stadhuis, dat bij de Schelde gelegen er het hartje van uitmaakt, zagen we geen enkel verwoest, verbrand of ook maar beschadigd huis, en de eerste bomuitwerking, die me getoond werd, was tegenover het stadhuis waar een huisgevel doorboord is, en de bom slechts drie meter van het stadhuis in de grond sloeg, zonder meer schade te veroorzaken dan een paar gebroken ruiten. Nog hangt de Belgische vlag op het stadhuis als we binnenrijden, maar juist tegen 9 uur wordt deze neergehaald en door de Duitse vervangen.

Politieagenten doen overal hun gewone dienst, en hebben reeds hun sabel teruggerekregen, die hun in het eerste ogenblik van opwinding afgenomen was.

Er staat zo'n menigte Duitse soldaten op het plein, dat we te voet verder voortgaan en dan zonder veel moeite de brede stenen trappen van het stadhuis bestijgen. Daar ligt het weer vol militairen, in de voorhallen, op de trappen, in de zalen, en men krijgt geheel de indruk van een soldatenkamp uit de middeleeuwen als men die

neuriënde, kaartspelende en etende soldaten ziet. Wie er de commandant van Antwerpen is, weet niemand. De soldaat, die mij begeleidt, vraagt hier en daar naar de bevelvoerende officier, maar we worden van het kastje naar de muur gestuurd, totdat een Antwerpenaar ons vertelt, dat de commandant of gouverneur, hoe men het noemen wil, in de gemeenteraadskamer is. Daar verwacht ik hem aan te treffen te midden van zijn officieren, maar vind tal van gewone heren, Belgische wethouders, zoals later blijkt, en te midden van hen een vriendelijk officier met golvende baard in schitterende uniform. Dit blijkt Seine Excellenz Freiherr Von der Schütz te zijn, luitenant-generaal en commandant van de stad Antwerpen.

Ik vertel hem van de vluchtelingen, die ons land overstromen, en hij is aanstonds bereid te verklaren, dat iedereen kan terugkeren en niemand een haar gekrenkt zal worden. Aan de heer Frenck, gemeenteraadslid en volksvertegenwoordiger, dicteert hij een proclamatie van de volgende inhoud:

“Der Unterzeichnete Kommandant der Festung Antwerpen bescheinigt, dass nichts der Rückkehr der Einwohner von Antwerpen in ihre Wohnung in Antwerpen entgegensteht.

“Keinem wird ein Leid geschehen und privat Eigentum wird geschont, vorausgesetzt, dass man sich jeder Feindseligkeit enthält.

“Die Mitglieder der Garde civique, wenn entwaffnet, werden nicht als Kriegsgefangenen angesehen und können ruhig wieder kehren.

Antwerpen, 10 Oct. 1914.

Freiherr von der Schütz,
General und Kommandant.”

Dat is een gewichtig stuk en ik wil het zo spoedig mogelijk de ongelukkigen in ons Holland brengen, maar moet nog op een vrijgeleide wachten voor onze auto. Nu schijnt de oude gemeenteraad van Antwerpen, waarvan tussen twee haakjes, ieder lid Duits schijnt te verstaan en te spreken met de commandant samen te werken en de gewone vrijgeleide te geven. Maar voor een speciale pas, als ik nu krijg, om vrij Antwerpen in en uit te gaan, moet weer een hogere officier aan het werk gezet worden, en ik word overgegeven in de handen van een ritmeester, die mij wel de pas wil uitreiken, maar toch als zijn bescheiden mening te kennen geeft, dat zulk een gewichtig document als mij hierboven ter hand gesteld is, niet alleen door Freiherr von der Schütz, maar ook door Freiherr von der Goltz, gouverneur-generaal van België moet ondertekend zijn, en daar hijzelf juist naar Brussel vertrekt, nodigt hij mij allervriendelijkst uit hem in zijn auto te vergezellen, en met het antwoord van von der Goltz terug te keren. Daar dit echter pas morgen kan gebeuren, moet ik dit antwoord helaas afwijzen, want elk uur is winst.

Gaarne had ik nog een kopie gehad van het verdrag van overgave der stad Antwerpen aan de Duitsers, waarvan ik een exemplaar op de tafel zie liggen, maar dit wordt mij door de gemeenteraadsleden geweigerd. Waartoe die geheimhouding? De gemeenteraad, die zelf de bevolking mededeelde, dat de stad tot de laatste steen zou verdedigd worden, dat iedereen die niet wilde vluchten in zijn kelder moest gaan, en zand en natte doeken ter eventuele blussing klaar moest houden, en door deze mededeling een onbeschrijflijke paniek veroorzaakte, wil nu de voorwaarden geheim houden waarop de stad in handen van de Duitsers is overgegaan. Hij schijnt niet de minste sympathie te hebben voor mijn streven, de bevolking zo spoedig mogelijk terug te doen keren.

Nu de passen in orde zijn, willen we toch de stad zien en weten, wat er nu eigenlijk verwoest is, en hoe de stad zich overgaf. Dat wordt ons op de volgende manier, door een hooggeplaatst ambtenaar, die alles heeft bijgewoond, medegedeeld.

Nadat de Belgen donderdagavond reeds afgetrokken waren, volgden vrijdagmorgen vroeg de Engelsen, waarvoor de schipbrug over de Schelde, die eerst gedurende de oorlog gemaakt is, nog intact gelaten was. Manschappen van het zevende linieregiment dekten de aftocht, en toen de laatste Britse soldaat over de brug was, werd deze door de Belgen vernield. Dit moet vrijdagmorgen vroeg gebeurd zijn, want reeds om 9 uur begaf zich burgemeester de Vos met de heer Frenck, onder bescherming van de witte vlag, naar de Duitse stellingen.

Nauwelijks was hij vertrokken en buiten de stad, of over de Grote Markt zag men een Duits commandant met een officier te paard naderen, eveneens met de witte vlag, die verzocht bij de militaire gouverneur van de stad gebracht te mogen worden.

Toen men hem mededeelde, dat deze met het leger vertrokken was, bleek het, dat slechts met de militaire autoriteiten onderhandeld mocht worden, maar hij kwam toch ten stadhuis en sprak met de gemeenteraad. De stad was toen geheel verlaten, er was bijna geen mens meer in; de Duitsers konden zonder hinder binnentrekken, daar er geen Belgisch of Brits soldaat meer op de rechteroever van de Schelde was, behalve in de forten, geheel in het noorden, die aan hun lot overgelaten waren, en aan geen tegenweer dachten. In die omstandigheden was van onderhandeling over de voorwaarden, waarop de Duitsers zouden mogen binnentrekken, geen sprake.

De Duitse onderhandelaar zal dat ook wel ingezien hebben. Tenminste hij begaf zich kalmpjes naar het bureau van het loodswezen en bewoog zich in de stad alsof deze zich reeds in zijn handen bevond, wat dan ook feitelijk het geval was, daar hij en zijn adjudant de enige soldaten waren, die de stad bezet hielden.

Blijkbaar hebben de Duitsers de burgemeester als gijzelaar bij zich gehouden, want de Duitse troepen trokken reeds tussen 12 en 1 uur 's middags de stad binnen, terwijl de burgemeester eerst tegen 4 uur terugkwam en zich sedert in zijn woning ophoudt. Zoals men weet, hadden de Belgen de petroleumtanks stuk geschoten en vele schepen laten zinken. Waar al de schepen gebleven zijn, kan ik niet begrijpen. Ik zag geen enkel groot schip en ten hoogste een dertigtal kleine bootjes en schepen, terwijl de stukken van de schipbrug hier en daar half in het water hingen.

Mijn zegsman wees erop hoe geregeld de aftocht geweest was, en dat de Duitsers in het geheel geen gevangenen gemaakt hadden.

Ik moet het beweren van mijn zegsman in twijfel trekken. Van orde en regelmaat bij de terugtocht kan niet veel sprake geweest zijn. Een bewijs hiervoor zijn de talloze achtergelaten kanonnen op de schansen en in de straatversperringen; zelfs kleine kanonnetjes, die twee paarden hadden kunnen trekken, zijn achtergelaten. En dan had men ook de bezetting der Noorderforten, die ik op 5000 man schat, niet aan hun lot overgelaten. Het was tragisch die colonnes daar uit hun fort te zien trekken in de kille morgennevel. Waarheen? Ze wisten het niet! Eindelijk is het aantal gevangenen, dat de Duitsers bij Sint-Niklaas namen ook een bewijs der verwarring. Daar werd de achterhoede afgesneden en vielen bijna 10.000 Belgen en Engelsen in de handen der Duitsers, terwijl er meer dan 3000 onze grenzen overschreden.

Zingend trekken de Duitse colonnes in Antwerpen. Allen hebben bloemen: de infanteristen op borst of geweer, de fietsrijders op hun stuur, de wagens aan de koppen der paarden, en de auto's aan hun machine. Niets is onversierd, nu de manschappen, opgebeurd door het ongeëvenaard succes, dat niemand eigenlijk goed schijnt te kunnen begrijpen, en dat zich uit in wat mij de gouverneur zegde: "Wie had voor 11 dagen kunnen geloven, dat wij Antwerpen zo spoedig zouden hebben?" Ja wie? Het geheel maakt dan ook wel de indruk, dat de Duitsers stil geworden zijn door het grote succes, en nu eerst, de volgende dag, beginnen met het gejuich en gezang, nu ze het werkelijk weten: "Antwerpen is van ons!"

Breda, 11 oktober

De verwoesting in Antwerpen is betrekkelijk gering. Bij de Groenmarkt, in de rue des Souliers, zijn wel een paar huizen verbrand, maar na de verschrikkelijke beschieting, waarvan we hebben gelezen, hadden we ons de schade veel groter voorgesteld.

Toen de schepenen de hoofdofficieren van het aanrukkende leger voor het eerst spraken, zegde generaal von Beseler: "Nu, ziet u wel, hoe goed we de kunstschaten van Antwerpen gespaard hebben", waarop een der schepenen antwoordde: "Ja, maar u hebt toch lelijk op de Onze-Lieve-Vrouwkerk gemikt!"

Intussen is slechts een der portalen van de kerk boven in de gevel door een bom beschadigd, en de ranke toren is geheel ongedeerd.

Antwerpen is noch belegerd, noch bestormd. Van een omsingeling is nooit sprake geweest en het woord "belegering" is zeker niet van toepassing op de bezetting van Antwerpen, die slechts van de zuidzijde uitgevoerd is. Wanneer men op een kaart ziet hoe de Schelde loopt en dan overweegt, dat de forten aan noord- en

oostzijde slechts van het zuiden beschoten werden, zal men moeten toegeven, dat van een belegering geen sprake is en ook de “overgave” zeer problematisch lijkt, nadat ik boven beschreven heb, hoe eigenlijk de onderhandelaar de stad reeds voor de Duitsers bezet heeft.

Om rechtvaardig te blijven, moet ik hier ook bijvoegen, dat het Zuidstation en een klein gedeelte van het zuidelijk gedeelte der stad, waarop het vuur der Duitsers geconcentreerd was, werkelijk veel schade geleden hebben, maar dat is niet “Antwerpen”, d.w.z. wat de Antwerpenaar daaronder verstaat. In die buurten komt hij zo goed als nooit. Hier ligt werkelijk wel wat in puin, al is het dan ook niet veel. Een tramwagen scheen door een bom getroffen, ook lag wat verder een wagen van het Rode kruis met gebroken as, en vond ik een paar onbegraven paardenlijken, waaraan de achtergelaten hongerige honden zich reeds te goed gedaan hadden. Ze verdwenen grommend bij onze nadering.

Maar, zoals ik zegde en herhaalde, de verwoesting is werkelijk onbeduidend en de paar huizen, die in de rue des Lits en de rue des Peignes verwoest zijn, maken de indruk van een stadsbrandje. De Duitse soldaten zijn met de Brusselse brandweelrui bezig de nog brandende en rokende huizen te bespuiten en ik ben overtuigd, dat dit op het ogenblik alweer voorbij is.

De bommen van de Zeppelin hebben eigenlijk meer verwoesting in het hartje van Antwerpen veroorzaakt dan de beschieting der Duitsers, die zeker in een paar dagen het vele glas van de straat verwijderd zullen hebben, en dan zal men van verwoesting nauwelijks meer wat vinden. Om alles vast te kunnen stellen, bezocht ik ook het Centraal Station, dat iedereen kent en waarvoor zich de hoofdboulevards van Antwerpen uitstrekken. Niet één huis

is daar verwoest, ofschoon alles nu gesloten en doods is. Ik ging verder tot de Meir en vond alles, alles volkomen gaaf. Het ene huis, mij bekend door de bomontploffing van de Zeppelin, in een zijstraat schuin tegenover het koninklijk paleis, is nog altijd het enige huis, dat in deze hele buurt, de beste van Antwerpen, verwoest is.

De Duitse soldaten zijn er eerst gisteren 's middags ingetrokken en reeds nu willen ze verder. Wat is er ook in Antwerpen? De Schelde is een prachtige verdedigingslijn, de Belgen zullen deze niet meer overschrijden, maar heel België moet nu veroverd worden, en het gros van het Duitse leger trok daardoor heden over de nieuwe schipbrug naar het Land van Waas, terwijl twee regimenten aanwijzing kregen tegen de achtergebleven troepen aan de rechteroever van de Schelde op te marcheren.

Maar laat ik u eerst vertellen, dat de Duitsers officieren met witte vlaggen afzonden om de overgave der forten, die nog niet genomen waren, te gaan eisen. Jammer genoeg schenen hiervoor vier Duitse officieren nodig te zijn en in de auto die te hunner beschikking stond, was slechts plaats voor drie, maar "Krieg ist Krieg" en men nam dus de auto, die er naast staat.

Dat was de mijne. Protesten! Ja, maar, het is slechts voor een uurtje. Enfin, goedschiks, kwaadschiks, we zullen het dan maar doen, en gaan nu onder bescherming van de witte vlag de overgave der forten eisen!

Als de Duitse officieren ons slechts het doel van dit reisje hadden willen mededelen, zouden wij hen hebben kunnen vertellen, dat er geen fort meer bestond en dat ze zich de moeite konden besparen of een wandeling konden gaan doen op de puinhopen der opgeblazen betontorens.

Maar we waren lucht voor hen ... en voort ging het.

Het eigenaardige van het geval was, dat we op de weg via Kapellen, waar nog geen Duitse soldaat de voet gezet had, nog enige Belgische soldaten, deels te voet, deels op fietsen, achterhaalden met onze auto en de Duitse officier spijtig opmerkte: die hadden we nu even gevangen kunnen nemen." Hij was echter op het ogenblik onderhandelaar en niet op het oorlogspad.

Wat zal ik u verder van onze tocht met de Duitse officieren vertellen? Wij kenden het resultaat van tevoren. We vonden opgeblazen, vernielde en verlaten forten. De Duitse officier nam ze dankbaar in bezit.

Mij rest nog het resultaat van mijn zending te beschrijven.

Met het stuk van commandant von der Schütz bereik ik Kapellen, waar de burgemeester het van de stoep van het raadhuis voorleest voor het volk. Luide toejuichingen! Hier zijn de verstandigste vluchtelingen blijven steken. Ze danken mij, laten hun bullen op hun karretjes en rijden terug naar Antwerpen, naar hun huizen.

Door dit verrassende resultaat aangemoedigd, rijden we door naar Putte, waar de majoor Vogel direct een afschrift laat maken, het aanplakt en overal de vluchtelingen laat voorlezen.

Maar hier begint de verdachtmaking. Zouden wij terugkeren? De Duits heeft dat al zo dikwijls beloofd. Het zijn leugens! Wij gaan niet terug! En de stroom vluchtelingen gaat verder Nederland in. Ze eten niet, ze hebben geen plek om te slapen, maar de Duits zijn ze ontlopen.

De val van Antwerpen.

In de Duitse pers wordt betoogd, dat de val van Antwerpen voor Nederland een waarborg te meer is dat zijn neutraliteit van de kant van Duitsland nimmer geschonden zal worden, omdat thans elk voorwendsel voor zulke pogingen is komen te vervallen. De val van Antwerpen val is de beste bescherming voor Nederlands onzijdigheid.

De Deutsche Tageszeitung zegt daaromtrent: “Nu Antwerpen aan de Engelse invloed is onttrokken, ziet Nederland zich bevrijd van alle mogelijke verontrusting, beloften, dreigementen enzovoort, die zonder ophouden door de Engelse regering gebezigd zijn om vrije doortocht te krijgen langs de benedenloop der Schelde voor troepen en oorlogsbehoeften². Deze en dergelijke pogingen hebben de Nederlanders van de Duitse regering niet te verwachten. De verovering van Antwerpen door de Duitsers bevrijdt daarom Nederland van een grote zorg en zijn regering van het gevaar om door de noodzakelijkheid van een gewapende verdediging van zijn neutraliteit mee in de grote oorlog betrokken te worden. Van dit standpunt gezien, betekent de val van Antwerpen een nieuwe, hoogst belangrijke waarborg der Nederlandse neutraliteit. Men zal er zich in Duitsland overal oprecht over verheugen, aan Nederland nu metterdaad te kunnen bewijzen, tegen alle lasterpraat van Engeland in, dat wij niet uit Antwerpen “Een tweede Wilhelmshafen” willen maken en Nederland zijn onafhankelijkheid niet willen ontroven. Het tegendeel zal blijken. Van nu af kan Nederland het geruste gevoel koesteren, dat er geen “kwestie Schelde-Antwerpen” meer bestaat en dat daarmee ook iedere

² Dit is onjuist. Engeland heeft reeds kort na het uitbreken van de oorlog de stellige toezegging gegeven, geen poging te zullen doen tot schending van onze neutraliteit op de Westerschelde. – Redactie.

bezorgdheid over dreigementen of zelfs besnoeien van de Nederlandse onzijdigheid, soevereiniteit of integriteit in de schaduwen van het verleden kan terugzinken. Schaduwen, die slechts zo lang reden van bestaan hadden, als Engeland de kans meende te kunnen krijgen, nog eens met beslistheid op het vasteland te kunnen ingrijpen. Die tijden zijn thans voorbij.”

Volgens een telegram aan de Lokal Anzeiger heeft de Franse generale staf na de overgave van Antwerpen het geraden geacht, de ruitery, die blijkbaar opdracht had haar operaties tot de zeekust uit te strekken, bij Atrecht samen te trekken.

De Kölnische Volkszeitung oordeelt, dat de onmiddellijke gevolgen van Antwerpens val tweeërlei zijn. De linkervleugel van de Fransen zal er dadelijk het nodige van merken, en even snel, zoniet nog sneller, zal de val invloed oefenen op de stemming van het weerbarstige Brussel, dat nu met de als onaantastbaar beschouwde nationale stelling Antwerpen de houvast voor zijn gekoesterde verwachtingen ziet vernietigd. Het zichtbaar belichaamde staatkundige begrip België is door de val van Antwerpen vervluchtigd. Wat daarvan nog in vage wolkjes boven de beide Vlaanderens zweeft, zal ook spoedig verstuiven.

Het blad zegt hiermee alleen op de toestand van het ogenblik de doelen, zonder op de toekomst vooruit te lopen.

De Kölnische Zeitung noemt de val van Antwerpen, behalve een militair, ook een groot moreel en politiek succes, omdat met Antwerpen feitelijk een “Engelse vesting” is gevallen. Het blad betoogd in een heftig artikel, dat de Engelsen België hebben opgezet om Antwerpen te verdedigen, zonder zelf voor afdoende hulp te hebben gezorgd.

In een bericht uit Brussel aan de Kölnische Zeitung wordt het aantal troepen, dat zich in Antwerpen bevond bij het begin van het bombardement op 120.000 geschat.

In het Hamburger Fremdenblatt bespreekt een rechtsgeleerde, Dr. Noldeck, de vernietiging van Duitse koopvaardis-schepen in de haven van Antwerpen Hij acht het buiten twijfel, dat op dit voorval art. 2 der Haagse overeenkomst van 18 okt. 1907 omtrent de behandeling van vijandelijke koopvaardis-schepen bij het uitbreken van vijandelijkheden, welke door Duitsland, België en Engeland bekrachtigd is, van toepassing is en op grond van genoemd artikel schadevergoeding voor de vernietiging zal moeten gegeven worden. Hij acht België en Engeland ten dezen gezamenlijk aansprakelijk.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 11 oktober. Mededeling van hedenavond uit het grote hoofdkwartier:

Over de te Antwerpen behaalde oorlogsbuit kunnen nog geen mededelingen gedaan worden, daar de gegevens begrijpelijkerwijs nog ontbreken. Ook over het aantal gevangenen en het uitwijken van Engelse en Belgische troepen naar Nederland kan niets definitiefs worden gezegd.

Tussen Kasterlee en Geel hebben de Duitse troepen de brug over het Kempisch kanaal opgeblazen en voorts een groep huizen verbrand. Een drietal jongelieden zijn daarbij gefusilleerd. De meeste vluchtelingen keren naar hun haardsteden terug. De mannen van 16 tot 40 jaar vluchten in allerijl naar de Nederlandse grens.

De Times van zaterdag had het in een hoofdartikel nog pas over de uittocht uit Antwerpen. Het blad hield reeds rekening met de inneming van de stad. De Duitse bladen wijten, gelijk wij gezien hebben, de ellende van de ingezetenen en de beschieting van de stad aan de Engelsen, de Times geeft de schuld aan de Duitsers. Al het leed van België is, volgens het Londense blad, het gevolg van het Pruisisch militarisme, dat de wereld wil overheersen zonder zich te bekommeren over de ellende die het sticht. Maar het zal er ten volle voor boeten.

Eerst waren de Duitsers, zegt de Times verder, niet van plan Antwerpen aan te vallen. Het lag niet op hun verbindinglijn en ze hadden de troepen in het zuiden nodig. Maar de aanvallen van het Belgische veldleger dwongen hen een sterke troepenmacht samen te trekken. Ze hadden eerst gedacht, Antwerpen op hun gemak te belegeren, wanneer Parijs zou genomen zijn en de Fransen waren verslagen, maar nu, met het vooruitzicht van een winterveldtocht in België, kreeg Antwerpen nieuwe waarde. De Belgen hebben zich dapper verdedigd, zegt de Times, maar tegen de overmatige Duitse artillerie was de verdediging van de linie forten moeilijk. Met zijn militaire medewerkers zegt het blad, dat, als de bondgenoten op hun beurt Antwerpen gaan belegeren, dezelfde omstandigheden zullen gelden.

De tijdelijke overgang van Antwerpen naar de Duitsers zal op de bondgenoten niet veel indruk maken, vervolgt de Times, en op neutrale landen misschien alleen als een bewijs, dat nu Duitsland de grote niet aankan, het nog maar eens de kleine jongen raakt. De indruk zal het grootst zijn op de Duitsers zelf, die een opbeuring nodig hebben. Voor het overige zal de val van Antwerpen weinig invloed op de militaire toestand hebben. Er komen wel Duitse

troepen voor elders vrij, maar evenveel zijn er nu beschikbaar voor het leger tegenover hen.

Van hun tijdelijke lege zeehaven kunnen de Duitsers geen verbinding met de buitenwereld krijgen. De Engelse vloot zal er voor zorgen, dat zij de zeeweg niet kunnen gebruiken. Om te vechten kunnen zij de Schelde niet af zonder de onzijdigheid van Nederland te schenden. Betwisten zij Nederlands aanspraken op het vaarwater dan steken zij zich in een nieuw wespennest. Maar al kregen zij Nederlands toestemming, wat ondenkbaar is, dan zouden zij Antwerpen niet als vlootbasis kunnen gebruiken. Het enige voordeel, dat zij van Antwerpen kunnen hebben, is als ruggensteun, wanneer zij België uitgegoid worden. Waarschijnlijk zal dat zeer spoedig beginnen en hebben de Duitsers er daarom alles op gezet om Antwerpen te nemen.

Aldus de Times.

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg)

Op 2 oktober werd ons opgedragen de verdediging der Nete voor te bereiden. De streek scheen voordelig aangelegd. De rechteroever, waar we thans stelling op hadden gekozen, breidde zich in een lichte glooiing uit, op de top waarvan enige oude zware hoeven, breed over de grond gehurkt, die ze sedert 100 jaar overheersten, zich tot een gemakkelijke verdediging als "redoutes" zouden lenen. Van daar uit kon men, na het slopen van enkele onbeduidende woonhuizen, het vellen van dunne heesters of één enkele eik, een onbelemmerd gezicht over het hele vlak, over het trage dal en het gerimpelde water bekomen. Achter ons ook leverde de streek alle voordelen op tot het schuilen en het vlugge vervoeren van onze batterijen. Langs de zoom der weelderige

bietenvelden, waar de dikke vuist de half zichtbare biet de taaie groene tuil der gezwollen blaren bood, waar soms over het glinsterende, geribde spiegelvlak het melkachtige witte sap uit een gebroken twijg leek, over de sloot der mager geworden weide, waar de koeien uitgehongerd en ongemolken rondzwierven, wierpen de kortstammige wilgen in een dubbele rij het zilverlover hunner speerachtige loten op, voordelige schuilplaats voor vaak te vervoeren lichte batterijen. Ook talrijke sparrenbossen waren er, dichter dan dat het oog der vliegende verkenners er ooit een paar meter door zou dringen. De aard van de grond zelf leende zich uitstekend tot het vlug opwerpen van wallen, als bescherming bestemd voor zwaarder te vervoeren kanonnen. Zulke wallen worden dan met groene twijgen bekroond, van de heesters in de nabijheid losgerukt, welke, op afstand, de groep der kanonnen aan struikgewas gelijk maken.

Zo werd het werk aan de omheining van loopgraven rond de hoeven en de verbinding van verschansingen tussen die steunpunten der verdediging begonnen, terwijl achter de arbeiders, onze vuurmonden de laatste schikkingen voor hun stellingen waarnamen.

In de voormiddag reeds herbegon aan onze zijde het vuur. Het dichtst bij stonden de lichte kanonnen, die niet verder dan 2500 m reiken. Hun knal was geweldig kort, waar het telkens viermaal achtereen klonk, uit de vier naast elkaar opgestelde monden. Ze schoten over de huizen aan de overkant van de Nete, naar een ongeziene vijand die, gisteren door onze eerste linie doorgebroken, thans voor ons tot verder bericht onbekende stellingen uitkoos. Verder, op grote afstand achter ons, het zware lawaai der 15 cm houwtitsers, welke over de eerste batterijen en onze hoofden heen, naar de zelfde, nog niet te raden vijandelijke posities vuurden. We

hoorden duidelijk, hoog in de lucht, de houwitsers doorvliegen. Men kon bijna niet nalaten de hemel in te kijken, bij het gevoelen, dat men de lucht gescheurd zou zien, zoals een papieren hoepel, waar een kei door wordt gegooid. Zij tekenen, tussen de vuurmond zelf en het verre plekje grond waar ze voor zijn bestemd, een parabolische boog af, dewelke, langs zijn heel gespannen leest, een geweldige zinding voelt lopen, die zich in de klagende lucht voortzet. Het is of banken uit de lucht genomen, rollen die uit gestolde eter zouden bestaan, over elkaar worden geklonken; of houten spullen, ongesmeerd, bruusk tot draaien worden gedwongen; of, op afstand, ergens, een ijzeren poort het indeukende slaan van een houten ram zou weerstaan. Zo rijden ze door de lucht met een half ijzeren, half houten geluid.

Om de beurt schoot iedere batterij een gans uur onophoudelijk, afstand en richting bij ieder salvo veranderd. De wegen vooral aan de overkant werden door ons vuur gezocht. De Duitse bataljons zullen het toen bij hun zwenkingen wel benauwd hebben gevoeld. Ons schroot viel op de hele streek neer. Geen nieuwe stelling, door de vijand gekozen, kon door hem als veilig worden aanzien. En steeds, aan de overkant van de rivier, stond onbeweeglijk de rij der kleine huizen, waar tussenin de leest van geen enkele vijand verscheen.

Niet ver van ons, stond aan beide oevers opgebouwd, de stad Duffel. Boven de huizen uit, als uitgesneden zwart karton, de recht gebleven muren der kerk met de weggebrande ramen op de klare hemel. Hier staat er een grote, ongedeerde hoeve, waarvan alle inwoners reeds op de vlucht zijn, met uitzondering van de huisbaas na. Vrouw en kinderen zijn reeds een paar dorpen verder door het geknal der kanonnen verjaagd, en hij, de man is nog bij zijn have gebleven. Ze oppassen kan hij wel niet alleen, maar hij hecht er toch

aan ze zo laat mogelijk, en slechts bij indringen van de vijandelijke soldaat, te verlaten. Aan de overkant van de dorpsweg, die vredig naar de spitse toren zo vaak de zondagse drommen heeft geleid, en thans slechts nadat hij voor de vlucht der bevolking heeft moeten dienen, slechts de baan nog zal zijn waar, na een paar dagen het gehate geschut van de vijand en zijn legerdrommen vooruit zullen worden gedreven, rechtover de veilige stal, die, de gekloofde hoef in de motor drijvend, het vee nooit meer misschien binnenkomt, daar, op de weide achter de balie waar zij loeiend het hoofd over uitrekken, staan, verarmd, de ziek geworden koeien. Niet verzorgde klauwzeer heeft, bij het slechte voedsel der laatste dagen vreselijke vooruitgang gemaakt. De beesten gaan voorzichtig de ene voet voor de andere op de grond drukkend, en trappen op de hielen, de omgekrulde, ziekelijk uitgewassen tenen, uit vrees voor de grote pijn oplichtend. Zo de eigenaar nu nog met zijn beesten op de vlucht wil, vallen de helft onderweg, dacht ik. De flanken waren ingevallen en de heupen staken achter de repen der ribben wijd uit. Ik dacht onwillekeurig, daar ze hier op die magere oever der rivier stonden en de ganse voorraad der magere weide reeds hadden gegraasd, aan de zeven runderen uit farao's droom en de hongersnood die zij, naar Jozefs uitleg beduiden.

Terwijl ik ernaar stond te staren kwam de baas zelf naar ons toe. Op twee dagen was het nu zoveel erger geworden dat hij vol vrees leefde. De stumper vroeg iedereen raad, als hoopte hij ergens uit het woord van een onbekende het plotselinge betoog op te diepen dat, ondanks alles zijn huis, zijn huis alleen misschien, maar toch zijn huis en zijn vee en zijn oogst en zijn hele have in veiligheid waren, dat hij onbevreesd blijven mocht.

Ikzelf, wat moest ik hem gaan vertellen? Wat mijn hoop was en tegenstrijdig misschien dan met zijn belang, of moest ik hem de

vlucht aanraden, de zorg om zijn eigen leven vooral inboezemen, maar tevens, hem zijn ganse verlaten vermogen op het spel doen zetten, in mij ook het gevoel reeds lucht gevend dat onze weerstand hier aan deze Nete-oever, ook kort af zou lopen?

Toch gaf ik hem raad om heen te gaan: de vijandelijke batterijen hadden nog niet gevuurd: zij moesten voorzeker een belangrijke weg naar voren afleggen en zou er meer dan een paar uur aflopen eer zijn huis onder bereik der granaten kwam?

Nog meer: hij was geen militair en als burger had hij op het slagveld niets te verrichten.

Kort daarop zag ik hem onverschillig wegtrekken uit zijn doening die, gisteren nog een rijkdom, nu niets meer dan een onverzorgde vuile ellende bleek te zijn

(wordt vervolgd.)

Woensdagavond, 7 dezer, is de Antwerpse Métropole voor het laatst verschenen. Het nummer bevat een verklaring van het blad aan zijn lezers, waarin het dezen voorbereidt op de mogelijkheid, dat het blad niet meer zou kunnen verschijnen. "Als soldaten van de pen, zo wordt er in de verklaring gezegd, beschouwen wij het als een heilige plicht ons blad te doen verschijnen tot op de laatste minuut en wij zullen niet in gebreke blijven. Het blad zegt verder onder meer het bijkans overbodig te achten te verklaren, dat het er nooit in zal toestemmen onder toezicht der Duitsers te verschijnen en dat het dan zijn uitgaven zou schorsen tot op de dag, waarop het weer zou schrijven wat het wenste te schrijven. De Métropole eindigt zijn verklaring aan haar lezers met de uitroep:

“Leve de koning, leve het leger, leve het vaderland. Leve het vrije
immer onafhankelijke België.”

Het blad heeft opgehouden te verschijnen.